ОПОВІДКИ ДАВНЬОГО КИТАЮ

中代离

古养选

言修国

ОПОВІДКИ

ДАВНЬОГО

КИТАЮ

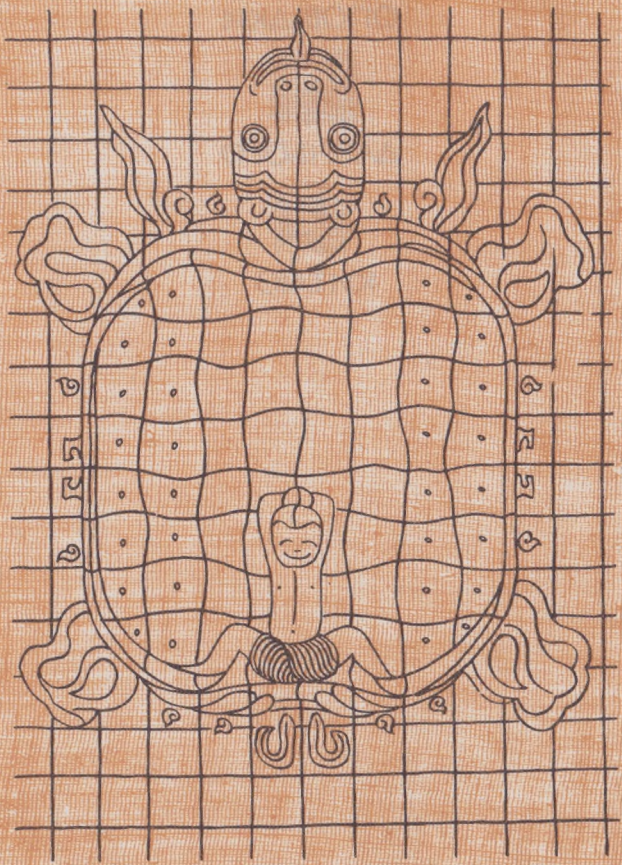

ОПОВІДКИ
寓 代 中
ДАВНЬОГО
言 修 国
КИТАЮ
选 养 古

ЗБІРНИК

З китайської переклали
Ігор Зуєв та Олег Лишега

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1990

ББК 84.5Кит
О-61

До збірника увійшли повчальні оповідки з життя Давнього Китаю, подані жваво, легко і дохідливо у перекладі українською мовою. В них засуджуються усілякі людські вади, звеличуються чесноти, виразно звучить заклик до самовдосконалення.

В сборник вошли назидательные рассказы из жизни Древнего Китая, изложенные живо, легко и доходчиво в переводе на украинский язык. В них осуждаются разнообразные человеческие недостатки, возвеличиваются достоинства, отчетливо звучит призыв к самосовершенствованию.

Вступне слово *Г. А. Хорошилова*

Художник *М. Є. Кривенко*

Редактор *С. А. Коваль*

О $\frac{\text{4703020100—186}}{\text{M205(04)—90}}$ 186.90

ISBN 5-308-00731-4

© Вступне слово.
Г. А. Хорошилов, 1990.
© Український переклад.
І. О. Зуєв, О. Б. Лишега, 1990.
© Ілюстрації.
М. Є. Кривенко, 1990.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Наша книжка — це збірник повчальних оповідок жанру *юйянь*, що посідає гідне місце в культурній спадщині Давнього Китаю.

Різноманітні відгалуження дидактичного жанру живуть в історії світової культури з найперших кроків людської цивілізації, і Китай тут не є винятком. Духом байки, анекдота пронизані міфологічні сюжети, тексти канонів (конфуціанський, даоський, буддійський), а також трактати філософів і літераторів, що творили з найдавніших часів аж до нині.

Дидактика цієї збірки замішана на тонкій іронії, дуже властивій для традиційного Китаю, і націлена переважно проти глупоти в усіх її численних проявах — пихи, дворушності, нікчемності і т. д.

Саме поняття юйянь не має безпосереднього відповідника в нашій мові. Можна, звичайно, скористатися для перекладу такими відомими поняттями, як оповідка, байка, притча, алегорія, але все ж таки вони лише віддалено відбивають якусь грань того змісту, що виникає з поєднання ієрогліфів *юй* і *янь*. Вже сам ієрогліф янь надто місткий — він у ролі ключа входить до складу ієрогліфів, що стосуються саме мовлення, високого слова. Отже, у складеному слові *юй-янь* другу його половину можна перекласти як оповідь, балачка. А перший ієрогліф юй означає ще й таке поняття, як «мавпа

під дахом». Коли під таким кутом глянути на пару юй-янь, то на етимологічному рівні вийде щось подібне до «балачок мавпи з-під даху». Юйяні з їхньою лукавою насмішкою, гострим слівцем і непідробною мудрістю досить розповсюджені в Китаї і видаються у різних тематичних збірниках. Сюжети цих оповідок добре відомі й часто бувають темою нескінченних натяків і ремінісценцій.

У нашому збірнику ви прочитаєте юйяні, укладені відомим літератором Чжу Юєм і видані 1982 року в Шанхаї. У книжці зібрані маловідомі зразки юйянів, і саме цим вона вигідно вирізняється з-поміж інших збірників, зокрема й тих, які перекладено російською мовою. Лише варто мати на увазі специфіку традиційної подачі юйянів китайською мовою і складність перелицювання їх по-європейському. Труднощі ховаються ось у чому.

Перш за все класичні юйяні в оригіналі опрацьовані і записані книжною мовою, так званим *веньяном* — своєрідним аналогом латини, якою не розмовляють, а лише пишуть. У такому викладі юйяні мають цілком певну ритміку і близькі до стислої байки. Але щоб прочитати ці тексти сьогодні, навіть китайцеві треба мати хоч трохи освіти в класичному дусі, що не завжди випадає простому людові. Через те існує особливий спосіб переказу таких текстів сучасною, живою мовою *бай хуа* — спосіб, що походить з класичної коментаторської традиції, яка складає фактично основу літератури Давнього Китаю, коли коментувалося буквально все — від канонічного тексту до чанського чотиривірша. Суть і мета переказу — адаптувати складний асоціативний текст, що вимагає великого багажу ерудиції, до потреб простого люду.

Якраз оці адаптовані перекази ми й вирішили перекласти для збірника, хоча все виглядало б зовсім інакше,

якби ми взялись тлумачити веньяномовні зразки. У такому разі ми б не обійшлися без коментарів, які в кілька б разів перевищили об'єм самих байок.

Перекази мовою бай хуа — це вже достоту не байки — значно ближчі вони до оповідок чи новел, де суть подається з допомогою сюжетних ходів, де наявні різноманітні деталі й фіксується місце подій, часто зустрічаються імена персонажів, конкретні дати і подробиці, відсутні в первісному варіанті. Саме тому, до речі, що майже всі деталі в переказах, як і імена героїв, мають допоміжне значення — ми, окрім деяких винятків, не вважали за потрібне їх пояснювати.

І так само не стали перекладати невеликі «моралі-те», котрими Чжу Юй «присмачив» оповідки. Ці узагальнення звернені, очевидно, до наймолодшого читача і нічого суттєвого не додають після читання, навпаки, з грайливих ситуацій робляться висновки, пройняті неоковирним резонерством.

Зміст оповідок найрізноманітніший, так само як і світ їхніх персонажів. Але, як уже згадувалося, усі сюжети так чи інак об'єднані між собою — це варіації однієї безконечної теми, а саме: засудження глупоти у всіх її численних проявах. Оповідки переважно будуються за принципом протиставлення добре відомих усім канонічних істин та їхнього втілення у життя дурнями всякої масті. І наша приказка «застав дурня богу молиться, то він собі й лоба розіб'є» якнайкраще передає суть оповідок.

Цікаво, що Чжу Юй ділить свій збірник на шість розділів — пянів [1]. Ковзнувши поглядом по їхніх назвах, може здатися, що перед нами дуже вчений конфуційський трактат на тему традиційної моралі. Але, прочитав-

---

[1] П я н ь — *букв.* бамбукова дощечка. Цим ієрогліфом трактати діляться на книги або ж на розділи.

ши самі оповідки, ми бачимо, що перед нами збірник смішних та сумних історій, і тоді стає зрозумілою іронія, закладена в назвах розділів. Таким чином, з погляду європейця, слід було б узяти в лапки або додавати від себе: «Пянь про *нібито* жадобу до знань» і т. д.

Окремо слід сказати про художнє оформлення книжки. Його лейтмотив становлять кілька основних сюжетів юйянів. Головною темою став мотив рибальської сіті з оповідки «Риба кунджа», мотив, на наш погляд, центральний. Сіть і прямолінійність поведінки кунджа — це досить складний образ з міфопоетичним корінням, що походить з такої складної категорії китайського мислення, як *канон цзін*, що лежить в основі структури світобудови. Ієрогліф цзін своїм виглядом нагадує про ткацьке ремесло, оскільки у лівій його частині — графема *нитка,* а в правій — *хвилеподібна праця.* Тобто, це умовний знак ткацького верстата, що тче основу світу. До того ж вічка сіті, поза сумнівом, мають викликати в нашій уяві і знаменитий пасаж із основної книги даосизму «Дао де цзін» («Канон про шлях»): «Сіть неба дуже тонка, але не пропустить нічого». Тому ясно, що прямолінійність кунджа — це зовсім не те, що традиційно проголошується як *чжун юн* — серединний шлях, адже справжній шлях мінливий, звивистий. Темі сіті вторує тема панцира черепахи. Нагадаємо, що панцири черепах з їхнім схожим на сіть малюнком, який відтворює структуру світобудови, використовувалися в давнину для гадання. Тим-то на одній з ілюстрацій клітчастий панцир править персонажам оповідки «Мавпа і шахи» за шахівницю. Тут варто нагадати, що й самі шахи з їхньою структурою та суперництвом двох сил — *інь* і *янь* — є своєрідним інструментом, який слугує небожителям для творення світу. В заставках бачимо, як черепаха, що зображена в стилі давніх бронзових

чаш, позбувається свого панцира, і він стає тацею для персиків, яких меншає з кожним розділом нашої книжки, а коли плодів зовсім не лишається, тобто, коли ми, як і та мавпа, з'їли їх усі,— книжка кінчається і нам доводиться лише згадати, що юйянь — це ж і є ті «балачки мавпи з-під даху».

Оце, здається, найнеобхідніше, що хотілося б сказати, відкриваючи наше експериментальне видання. Слово «експериментальне» — тут не перебільшення, бо за принцип роботи взято комплексний метод, що вимагає узгодженості всіх ланок та етапів створення книжки. Робота провадилася в рамках діяльності секції комплексної культурології Українського відділу всесоюзної асоціації китаїстів АН СРСР групою фахівців у складі культуролога-мистецтвознавця, філологів-перекладачів та художника. Такий метод позначився і на концепції перекладу, і на структурному оформленні, і на загальній інтерпретації книжки як цілісного твору.

Григорій Хорошилов

ПЯНЬ ПРО ЖАДОБУ ДО ЗНАНЬ

求知篇

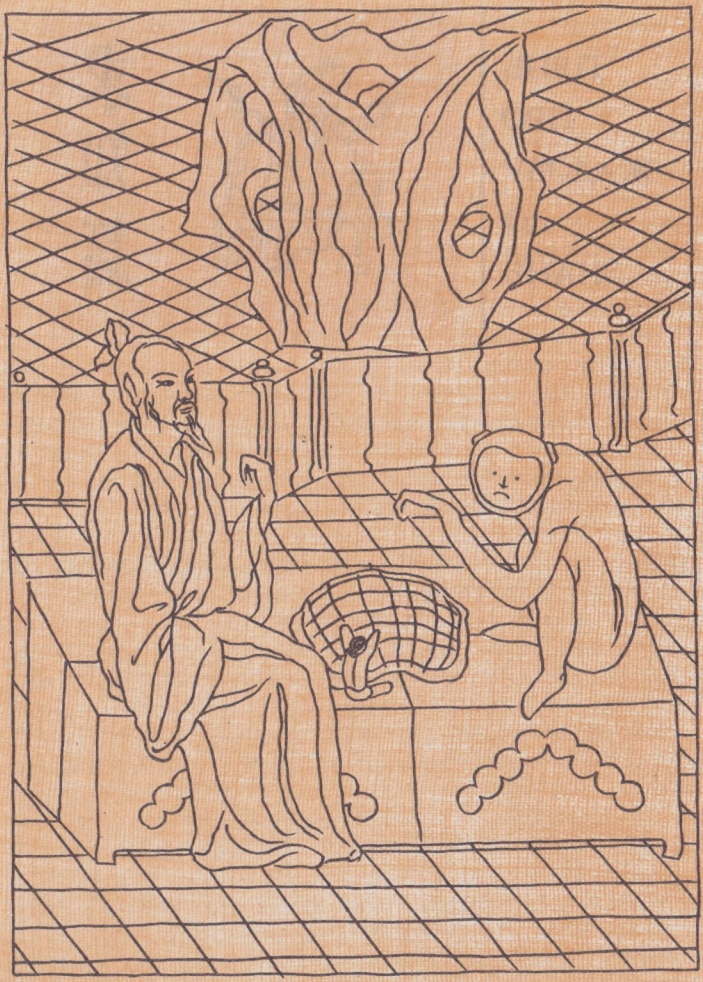

МАВПА І ШАХИ

Є на Тібеті гора. Оповита хмарами і туманом, здіймається вона до неба. Росте на ній тисячолітнє дерево. Щодень прилітають туди, осідлавши вітер, двоє небожителів і починають грати в шахи під шатром того дерева. Це їхнє заняття привернуло увагу однієї мавпи з дрімучої гущавини. Аж вмираючи від цікавості, вона тихцем підкралась до дерева, заховалась у густому листі й звідти стала підглядати за мистецтвом святих. Минав день за днем, і метикована мавпа збагнула засади шахової гри, проникнула у магію ходів.

Згодом про небожителів зачули жителі близьких гір, і немало з них забагло уздріти на власні очі таке чудо. Однак святі постаралися уникнути мирської суєти і зникли ще до появи людей.

Аж тут мавпа, уже мало не луснувши від шаленої охоти похизуватися своїм умінням, злазить з дерева і пропонує людям позмагатися з нею в ша-

хи. І грала вона так майстерно, що не знайшлося жодного, хто б міг перемогти її. Звістка про таке диво розлетілась довкола, і кращі шахісти того краю, долаючи високі гори, усілякі небезпеки, кинулися до вершини, щоб там позмагатись з мавпою. Але ніхто з тих шахістів так і не зміг виграти у неї.

Правитель того краю, зачувши про ту дивовижну мавпу, надумав піднести її в дар своєму володареві — імператорові Мінської династії, і відіслав її до столиці. Імператор загадав усім міністрам, ученим і генералам помірятись з мавпою силами. Ба, і сосеред них не було їй рівні.

Імператора це невимовно здивувало, отож наказав він за всяку ціну розшукати по країні справжніх умільців шахової гри. Ще не минуло й кількох днів після наказу, як з усіх-усюд Китаю почали сходитися до столиці найуміліші гравці. Один за одним сідали вони за шахівницю навпроти мавпи і жоден не міг перемогти її.

Що ж тут удієш? Але коли імператор уже геть зневірився, хтось підказав йому, що нібито колишній міністр Ян Цзін чудово розуміється на шахах, та й голова у нього світла. А хай би й він спробував. Незадовго перед тим Ян Цзіна втягнули в якусь халепу і навіть кинули до в'язниці, де він тяжко мучився. Імператор пообіцяв помилувати його, якщо він виграє, і тут же наказав зійтися з мавпою в останньому двобої.

Покорившись найяснішому велінню, Ян Цзін попрохав у імператора тацю для плодів та кілька свіжих персиків. Імператор не відмовив, і сутичка, що мала вирішити долю кожного партнера, почалась.

Тацю з плодами Ян Цзін поставив перед собою і незворушно взявся до гри. Мавпа як глянула на ті персики, то аж затряслася від бажання полапсувати ними, а з її пащі потекла слина. Зрештою, вона програла три партії підряд.

Імператор страшно розгнівався на мавпу за жадібність і звелів катові убити її молотом.

ПРО КОЛІСНИЦЮ, ЗРОБЛЕНУ В ЦАРСТВІ ЮЕ

З давніх-давен у царстві Юе не знали колісниць. Якось один подорожній, підійшовши до кордону між царствами Цзінь і Чу, побачив геть розламану колісницю: шпиці коліс перегнили, обіддя не було, хомут розлізся, голоблі поламались. Хтозна-відколи лежав той непотріб. Але подорожній згадав, що в нього на батьківщині з роду-віку не знали чогось такого. Отож він і вирішив: хай люди хоч поглянуть на колісницю, дарма що вона геть негодяща. Він затяг її у човен і поплив у царство Юе, наперед смакуючи, як то він похизується таким дивом перед неотесаними земляками.

Жителі царства Юе ніколи не бачили чогось подібного і одразу вирішили, що перед ними справжня колісниця. Взяли та й намайстрували цілу купу таких самих розвалюх.

Через якийсь час у ті краї занесло двох чоловіків — одного з царства Цзінь, а другого із царства Чу. Побачили вони оті так звані колісниці та як зарегочуть! А тоді й почали розважно пояснювати, мовляв, на цих колісницях далеко не заїдеш.

Однак жителі царства Юе і слухати їх не хотіли, затялися на своєму. Вони гадали, що прибульці їх обманюють. Так і не дійшло до них мудре слово.

Невдовзі на царство Юе напали вороги. Побачивши небезпеку, жителі похапали свої колісниці і гайда ворогові назустріч. Та ще не добулись вони на поле бою, а колісниці вже розвалилися. Порозкочувались колеса, відпали поламані голоблі. Горе-вояків охопила паніка. Цим скористалися вороги, пішли в наступ і розбили їх ущент.

Так і не дізнались жителі царства Юе, який вигляд має справжня колісниця.

ПРО СТЕСАНЕ «КАМІННЕ ОКО»

Вченого на ймення Лу Луфен з провінції У якось викликали до двору; прибувши в столицю, він почав очікувати призначення на посаду. Одного дня, байдикуючи, він забрів на столичний ринок і в крамниці побачив камінну тушницю[1]. На її поверхні був виступ, не більший за горошину. Серединка чорніла, ніби вуглик, облямована витонченим блідо-жовтим мереживом. Виступ дуже нагадував око птаха, якого люди називають чубатою майною. Це була знаменита тушниця «Око чубатої майни». Лу Луфен загорівся бажанням негайно її придбати. Однак виявилося, що ціна аж надто висока. Як він не торгувався, та купити її не зміг. Що вдієш, поставив тушницю на прилавок і засмучений пішов з крамнички. Дорогою все перепитував себе, чи ж розумно вчинив, що вертається з порожніми руками. І вже аж перед самим готельчиком, де він тимчасово проживав, визріло рішення. Увійшовши до кімнати, він одразу дістав зливок

[1] Тушниця — посудина для туші.

срібла, вручив його своєму учневі й наказав негайно піти на ринок і купити тушницю.

Невдовзі на порозі кімнати з'явився усміхнений учень, у руках він тримав тушницю. Лу Луфен кинувся назустріч, глянув на тушницю і завмер. Це була зовсім інша тушниця.

— Чому ти приніс не ту, яку я просив? Певне, ти помилився? — почав було Лу Луфен.

— Та що ви, я не міг помилитися! — заперечив учень.— Це вона і є.

Лу Луфен пильніше оглянув її, сподіваючись знайти око чубатої майни, але його там не було: — Ну й дивина, на тій тушниці я виразно бачив око чубатої майни, а тут його нема...

— Он ви про що, про те око!..— вигукнув учень.— Мені не сподобалося, що на тушниці якась гулька. А тут недалеко саме працював каменяр. У мене лишалося трохи грошей, отож я й попросив його стесати ту гульку, що трохи нагадувала око.

— Ти!.. Як ти міг!.. — лише скрикнув Лу Луфен.

Але було вже пізно.

БАМБУКОВИЙ ЦІПОК

Танський прем'єр-міністр Лі Деюй свого часу двічі служив у провінції Чжезян.

Коли завершувався перший термін його служби в тих краях, надумав він наостанок заглянути у віддалений монастир Ганьлу і заразом порозмовляти зі старим буддійським ченцем. Той уславився своєю щирою гостинністю. Хто б не заходив до нього, відчував там завжди тепло й розраду. При гостях чернець заводив мову про звичні йому буддійські канони, а інші теми намагався не зачіпати. Саме ця риса підносила ченця в уяві Лі Деюя.

Коли вони попили чаю і надійшла пора прощатися, Лі Деюй сказав:

— Свого часу один чоловік подарував мені ціпок із цюнлайського бамбуку, і зараз, у хвилю розлуки, мені б хотілось його подарувати вам на пам'ять.

Так промовивши, він звелів слузі принести ціпок, який був далеко не простою собі палицею. Хоч і бамбуковий, але з поверхнею не циліндричної форми, а гранчастої. Завершувався ціпок гар-

ним руків'ям. Із одного колінця бамбука пробивався крихітний пагін. Природність ціпка, не зіпсована різцем ремісника, була справді зворушлива. То була улюблена річ Лі Деюя, він давно звик до неї, і можна лише собі уявити, як він дорожив тією річчю.

Минули роки, і Лі Деюя знов послали в Чжезян. І знов йому шлях випав через монастир Ганьлу. Давні місця, де він частенько гуляв, навіяли спомин про ціпок. Щойно побачив Лі Деюй старого ченця, одразу ж запитав, чи не зберіг він часом той ціпок.

— Аякже, аякже,— усміхнувся чернець.— Я бережу його мов коштовну реліквію.

Почувши це, Лі Деюй невимовно зрадів. Знову ожили спомини, і він попрохав ченця принести оту гранчасту дивину, щоб хоч глянути на неї. Та коли чернець показав ціпок, Лі Деюй остовпів. Грані були повністю стесані. Ціпок мав тепер форму звичайної собі палиці, до того ж, усю її було вимащено грубим шаром лаку.

Гіркий жаль та образа охопили душу Лі Деюя, й пішов він з монастиря геть. Але ще довго його серце мучилося. Старовинного ціпка, подарованого йому в далекій західній стороні Дайюань, одного-єдиного, гранчастого, його улюбленого ціпка віднині не існувало. Хіба таке забувається?

Відтоді Лі Деюй вже не навідувався до старого ченця.

ЯК ЧЖАО СЯНЦЗИ ВЧИВСЯ ПРАВИТИ КОЛІСНИЦЕЮ

Чжао Сянцзи жив наприкінці епохи Чуньцю і належав до пануючої верхівки царства Цзинь. Якось йому забаглося навчитись у знаменитого возія того часу Ван Ляна правити колісницею. А коли навчився, то відразу ж закортіло позмагатись, і не з будь-ким, а з Ван Ляном.

Вони провели три забіги. Чжао Сянцзи аж умирав, так хотілося йому обігнати Ван Ляна: тричі він міняв коней, та за кожним разом відставав.

Після перегонів Чжао Сянцзи докірливо зауважив Ван Ляну:

— Певне, ти щось таки приховав од мене, коли мені так непощастило.

— Та ні, що ви! — заперечив Ван Лян.— Я передав вам усе, що знав. Ви просто не зуміли тим скористатися. Суть ось у чому: під час перегонів коню має бути зручно. Його треба вміло запрягти. А вже коли він біжить, треба допомогти йому обрати потрібну швидкість і напрям. Лише так можна подолати значну відстань і стати переможцем. А ви як? Коли я переганяв вас, то ви

прагли за всяку ціну обійти мене. Коли ж були попереду, то міркували одне: як би не дати мені вирватися вперед. На змаганні усяке буває — тут ти попереду, а там і позаду. Одначе ви порушили цю закономірність, зосередившись на одному: як би весь час бути попереду. А коли так, то хіба стане снаги задуматись над головним: як саме ти правиш власним конем?

Не дивно, що ви програли.

ПЕНЛАЙ БУДИТЬ НАТХНЕННЯ

Бо Я вчився грі на цитрі в Чен Ляня. За три роки Бо Я опанував техніку гри, але ще не міг осягнути тої вершини вміння, коли дух творить уже сам.

Якось Чен Лянь сказав Бо Я:

— Мій вчитель Фан Цзичунь перебуває зараз на Східному побережжі. Він знає, як можна розбудити людську душу. Я візьму тебе до нього.

І ось вони опинились на острові, де височіла гора Пенлай. Чен Лянь, підшукавши для Бо Я місцину, мовив:

— Ти посидь тут, зіграй що-небудь, а я тим часом піду побачуся зі своїм учителем і невдовзі повернуся.

Потім сів у човен, відіпхнувся жердиною і зник.

Минуло дві години, Чен Ляня не було. Бо Я сидів сам. Куди не поглянь, ніде жодної душі. Під ногами шуміло море, хвилі глухо бились у скелястий берег. Далеко на острові темнів ліс. Над водою жалібно скрикували чайки.

Серед цього простору збудилася раптом душа в Бо Я, і він захоплено вигукнув:

— Це ж учитель Фан Цзичунь, хто ж іще міг так перевернути моє єство!

Він торкнувся струн, і полилася натхненна мелодія. Бо Я співав і грав, забувшись про все на світі. А коли врешті перестав співати, повернувся Чен Лянь. Він підвів до човна зачарованого музикою хлопця, і вони попливли, розтинаючи хвилі.

Відтоді Бо Я став майстром гри, і не було йому рівні у всій Піднебесній.

ХУДОЖНИК І СЕЛЯНИН

В епоху Сунь жив чиновник на ім'я Ма Чжицзе. Мав він одну картину, яку свято зберігав. Автором твору був Дай Сун, знаменитий художник ранньотанської епохи. Називався твір «Бій биків».

Якось погожої днини Ма Чжицзе надумав розгорнути сувій і трохи просушити на осонні. Якраз до нього зайшов селянин заплатити податок. Глянув на картину та як розсміється! Ма Чжицзе здивувався й питає, що це його так насмішило? А селянин каже:

— Биків я бачу, а от сама картина непереконлива. Бики як ото б'ються між собою, то затискають хвоста поміж ноги, і спробуй тоді його звідти витягти. А ці бики взяли й позадирали хвости. Так не буває. Ні, я цій картині не вірю.

Ма Чжицзе зрозумів, що селянин має рацію, і схвально кивнув головою. Бо справді, хіба можна було не оцінити життєвий досвід і гостре око простого селянина?

ВЧЕНИЙ МУЖ ІЗ БІНЧЖОУ

Колись у місті Бінчжоу жив один вчений муж. Йому страшенно подобалося складати вірші й декламувати їх, та мали вони одну ваду — щодо літературного стилю були геть безпорадні. Отож варто було йому промовити перший рядок, як довкола всі затуляли долонями роти. Але вчений муж не звертав на те уваги, вважаючи себе невизнаним талантом, можливо, навіть вищим за тогочасних знаменитостей Сін Шао і Вей Шоу.

Люди реготали позад нього, а в очі казали солодкі слова, понад усе вихваляючи його оди. І за кожним разом охоплювала його безмежна радість, він аж сяяв від утіхи. Та насправді з нього лише глузували.

У того чоловіка була мудра дружина, яка бачила всю його глупоту і через це дуже страждала. Вона слізно вмовляла його опам'ятатися, не йняти віри людським лестощам. Але її слова були марними. Мало того, що він не отямився, навпаки, ще більше упевнювався, що він — невизнаний талант. А у відповідь на її докори ще й дивувався:

— Оце тобі маєш! Ну вже коли власна жінка не вірить у мій талант, то що казати про чужих людей!

І аж до самої смерті той вчений муж так і не збагнув, що ж то в нього були за вірші?

ЯК ПАПУГА ВЧИВСЯ РОЗМОВЛЯТИ

Вперше папуга з'явився на півдні Китаю. Південці впіймали його, кинули в клітку і довго морочилися, щоб навчити його людській мові. Та папуга зумів вивчити лише кілька слів і зранку до вечора торочив одне й те ж саме.

Одного разу папуга почув, як тягуче стрекоче цикада у зеленому вітті в саду. Почав насміхатися з неї:

— Чого це ти так розщебеталася там? Краще мене послухай. Я вмію по-людськи!

Він розтулив короткий гострий дзьоб і з щасливою міною верескливо викрикнув кілька слів.

Зачувши таке, цикада усміхнулася:

— Це добре, що ти вмієш говорити по-людськи. Та мені здається, все, що ти сказав, важко назвати словами, скоріше це мавпування. Що ж, і моє скрекотіння не зовсім тішить вухо, але мені нема чого соромитись, я ж то кажу це своєю мовою, співаю власним голосом, про власні відчуття.

Папуга з сорому опустив очі. Відтоді він більше ніколи не намагався наслідувати людської мови.

ЯК ЛІ ТІНЯНЬ ПИСАВ ВІРШІ

Лі Тіняню дуже подобалося віршувати. Якось узяв він пензель і зопалу написав довжелезного вірша на сотні рядків. Згодом показав його своєму вчителеві.

Там були такі рядки:

Річка південна забрала молодшого брата,
Старшого брата вкрила північна земля...

Дочитав учитель до цього місця і далі не зміг. З жалем глянув він на свого учня:

— Вашу родину таке горе спіткало, таке горе, таке горе... У мене слів немає...

Лі Тінянь зрозумів, що вчитель щиро співчуває йому, тому підвівся, схилив голову і чемно всміхнувся:

— З вашої ласки, годі вам так побиватися, не варто, прошу вас. Нічого насправді не трапилось. Просто мені здалося, що у вірші ця поетична пара непогано звучить.

Оце так. І не більше...

ПОЛЮВАННЯ ЧУ-ВАНА

Погожого осіннього дня Чу-ван вибрався на великі лови у заповідник Юньменцзе. Під ним був хвацький скакун, у руках — могутній лук, за спиною — пучок гострих стріл, то чому б йому не мати піднесеного настрою. І з великим завзяттям він звелів своїм чиновникам-охоронцям заповідника гнати звідусіль усіляких звірів та птахів. Узялися вони гнати, і ось уже вибіг з лісу фазан. Чу-ван схопився за лук і стріли. Тим часом ліворуч вискочив з лісу плямистий олень, а з правого боку захекано зупинився ще один. Поки Чу-ван цілився, над головою в нього, зовсім низько, почувся шум вітру — то промчав сніжно-білий лебідь. Здавалося, його величезні крила, ніби хмари, затулили небо аж до самого обрію. Чу-ван наставив стрілу і завагався, у кого ж стріляти?

У цей час верхи на коні з'явився знаменитий стрілець Янь Юцзі й звернувся до нього з такими словами:

— Ясновельможний пане! Кожен добрий стрілець знає: десять стріл з десяти простромлять

один листок за сто кроків, та коли десять листків буде поруч, то стрілець схибить, будьте певні. Стрільба на полюванні — це стрільба у листя, стріли варто пускати в одну ціль, щоб даремно не пропадали.

Чу-ван кивнув головою на знак згоди. Відтоді на полюванні він уже не роззирався на всі боки, а стріляв просто в ціль.

СПОГЛЯДАЮЧИ ФРЕСКУ

Янь Лібень був з роду живописців і всіх родичів перевершив майстерністю. Якось він подався у стародавній монастир Дзинчжоу на оглядини місцевої реліквії — настінного розпису, що належав Чжан Сеняо, знаменитому майстру епохи Південних та Північних династій.

Ставши перед величезною фрескою, Янь Лібень задер голову і відразу скривився:

— Усі довкола тут переконані, що ця фреска свідчить про геніальність Чжан Сеняо, а як на мене, то люди просто штучно створили йому славу!

На другий день він знов опинився перед фрескою. Цього разу оглянув її пильніше, ледь помітно кивнув головою:

— Що ж, непогано! І все-таки це рівень сучасної майстерності, не більше.

Прийшов до фрески він і на третій день. Придивлявся зблизька, зупиняючись поглядом на незначних деталях. І раптом відкрилася йому вся її прихована краса, і він уже не міг себе стримати:

— Сильно зроблено! Велике мистецтво! Справді, люди мають рацію, що й казати!

Янь Лібень втомився стояти і тому присів, а втомившись сидіти, приліг, але не відводив очей від фрески. Згодом він приніс постіль і поселився там, утішаючи свою душу безсмертним твором. Минуло десять днів, проте він і не думав іти звідти.

КУНЖУТ

І «ВСЕОХОПЛЮЮЧЕ СВІЧАДО»

Люди в провінції Цзян Су мали звичай домішувати в чай трохи кунжуту. В крамницях кунжут загортали в папір і так його продавали. В одного крамаря назбиралося кілька томів старовинних книг, та оскільки ніхто в його домі не вмів читати, то він почав виривати з книг сторінки і загортати в них свій крам. До нього частенько навідувався за кунжутом один чоловік. Після кожної покупки він не викидав обгорток, а складав їх у себе вдома. Протягом якогось часу в нього зібралося чимало тих сторінок, і раптом чоловік збагнув, що всі вони вирвані з трактату мудреця Сима Гуаня «Всеохоплююче свічадо». На жаль, серед них бракувало як початку, так і кінця. Чоловік багато разів перечитав усі, що були в нього, сторінки «Всеохоплюючого свічада», вивчив їх напам'ять і почав хизуватися перед людьми своїми знаннями.

Якось він, бризкаючись слиною й жваво вимахуючи руками, розтлумачував юрбі людей зміст трактату. В цій юрбі негадано трапився якийсь

надто прискіпливий чоловік. От він і причепився до тлумача:

— Скажіть мені, а чим кінчається оця вся штука? А поясніть нам краще, з чого ж воно почалось і що з того вийшло нарешті?

Тлумач знітився й промимрив:

— На цих... На цьому папері, в який загортали кунжут, більше нічого не було... Хіба я знаю?..

ТУШНИЦІ, ПРОТЕРТІ ДО ДІРОК

Було це за давніх часів. Один парубок захотів навчитися красному писанню, й подався до відомого каліографа. Той радо взяв його до себе учнем.

Минуло кілька років, і парубкові якось здалося, що все він уже опанував, досить ходити в учнях. Свій намір парубок виклав учителеві. Той не став заперечувати. Лише вручив йому невелику скриньку і сказав:

— Мені б не хотілось лишати цю скриньку людям. Візьми її, занеси під гору і закопай там.

Парубок узяв скриньку, розпрощався з учителем і рушив у дорогу. Скринька була невелика, але важкенька. Йдучи, парубок увесь час гадав, що ж там усередині. А може, там якийсь скарб? Нарешті таки не витримав. Зняв з плеча скриньку, поставив на землю. На щастя, вона була погано запечатана. Він підняв кришку і аж скрикнув від подиву — так це ж звичайнісінька скринька для старих тушниць! Їх там лежало десь із кілька десятків. Але найбільше його вразило те, що на денці

кожної посудини світилася дірка. Ясна річ, цими тушницями користувався його вчитель.

Довго розглядав їх парубок, задумливо мацаючи кожну. А тоді мовчки опустив кришку, завдав собі скриньку на плече й рішуче подався назад, до бамбукової хатини вчителя.

З того часу парубок цілком присвятив себе мистецтву каліграфії. Лише під старість до нього прийшло справжнє вміння, і він сягнув вершин красного писання.

ЮЕ ФЕЙ
ПРО КОНЕЙ

Якось імператор Сун Гаоцзун спитав Юе Фея:

— Як вибрати коня, який був би гідний могутнього володаря?

Ось що відповів на це Юе Фей:

— Мав один пан двох коней. Щодень з'їдали вони по кілька доу [1] відбірного зерна й випивали півданя [2] криничної води. Бігти починали поволі, чвалом і аж через сотню лі [3] переходили на галоп. Від полудня до сутінків вони пробігали дві сотні лі, і коли вже їх розпрягали, то не були ані спітнілі, ані втомлені. Ті коні знали собі ціну. Адже той, кому багато дано, не бажає жити тільки сьогоднішнім днем. У коней багато було сили, але вони не хизувалися нею, хоч могли ще бігти й бігти. Шкода, таких коней важко знайти. А ось мій теперішній кінь з'їдає щодень усього півдоу

---

[1] Д о у — міра ваги; дорівнює близько 10 кг.

[2] Д а н ь — міра ємкості; дорівнює близько 100 л.

[3] Л і — міра довжини, трохи більша 0,5 км.

зерна. Він не вибагливий ні до їжі, ні до питва. Лише сіпнеш його, ще не вмостившись у сідлі, як він уже переходить на галоп. І вистачає в нього духу лише на сотню лі. Пробіжить, і маєш — тече піт річкою, аж боляче на це дивитись. Так буває, коли одержуєш мало й легко вдовольняєшся тим, що тобі дають, а також коли маєш охоту похизуватися й передчасно тратиш силу.

Сун Гаоцзун кивнув головою:

— Чудово, інакше й не скажеш.

СОКИРА І СТРІЛИ

Цзи Лу був неабиякої думки про свої здібності і не мав охоти вчитися далі. Десь він почув про мудрого Конфуція, пішов до нього й сказав:

— До бамбука, що росте на горі Наньшань, важко дістатися, та й голими руками його не зламаєш. Лише гостра сокира зітне його, здатна вона пробити навіть грубу шкуру носорога. То чи варто людині, яку небо щедро обдарувало розумом, обтяжувати себе навчанням?

Конфуцій трохи подумав і відповів:

— Якщо один кінець бамбукового прута оперити, а інший застругати і обкути залізом, то хіба така стріла не глибше проб'є носорога, аніж незграбна сокира?

— А й справді! — згодився Цзи Лу і вклонився.— Вчителю, ви одкрили мені очі.

ПЯНЬ ПРО ПІЗНАННЯ СЕБЕ

ПРО ЧЖАН ХУ, ЯКОГО НАЗИВАЛИ ЛИЦАРЕМ

За часів епохи Тан жив поет на ймення Чжан Ху. Замолоду йому не вдалося скласти іспиту на вчений ступінь, і з того часу він провадив мандрівне життя. Подорожуючи у міжріччі Янцзи́ та Хуанхе, він пиячив, розважався, писав непогану сатиру на вельмож, декламував свої вірші, де виставляв себе великим лицарем, сміливцем і благодійником.

Якось увечері у двері до Чжан Ху постукав воїн. Вигляд у нього був незвичний. На поясі висів коштовний кинджал, а з мішка, якого він тримав у руці, скрапувала кров. Стоячи біля порогу, воїн гучно запитав:

— Це дім лицаря Чжана?

Уздрівши таку людину, Чжан Ху перегнувся навпіл і квапливо пробурмотів:

— Так воно і є, я Чжан Ху.

Низько вклоняючись і задкуючи, він запросив гостя до кімнати.

Той розмашисто зайшов, усівся та й каже:

— У мене є ворог, цілих десять років я не міг здолати його, і от сьогодні ми зустрілись на вузькій стежці. Він упав під моїм кинджалом. Десять років ворожнечі пролетіли, ніби день, і ось я нарешті безмежно щасливий. Погляньте,— гість показав на мішок,— отут його голова! — Потім перевів дух і питає: — У вас не буде щось випити?

Чжан Ху одразу ж наказав слузі принести добірного вина. Гість перехилив чарку і провадив далі:

— В трьох-чотирьох лі звідси живе один відважний борець за праведне діло, мій благодійник, і сьогодні ж увечері мені б хотілося повернути йому давній борг. Сьогодні має завершитись справа усього мого життя — розплата за добро й зло! А до вас я прийшов у певності, що не відмовите мені і позичите сто тисяч монет. Саме стільки я винен тому чоловікові. І якщо ви, ясний лицарю, не будете скнарою, то кинусь за вас у вогонь і воду, стану відданим вам псом і заради вас піду на все!

Чжан Ху не був скнарою і, зачувши такі слова, утішився від усього серця. Негайно дістав свого гамана, відрахував гроші, назбирав у домі тонких шовків та іншого добра й усе це віддав гостеві.

Той, узявши гроші та цінні речі, вигукнув:

— О, як мені не радіти! Як не радіти! Вже не буде совість ніколи мучити мене.

І домовилися так: він залишить у Чжан Ху мішок з головою убитого ворога, а сам тим часом віднесе гроші й одразу ж повернеться назад. Гість хутко розпрощався з Чжан Ху і зник у темряві.

Вже надійшла пора, а гість не вертався. Уже минула п'ята варта [1], розвиднілось, а гостя немає. Чжан Ху захвилювався, його непокоїла закривавлена голова в мішку. А раптом люди дізнаються, то як він тоді їм пояснить? Довго не наважувався Чжан Ху зазирнути в мішок, довго міряв кроками кімнату взад-уперед, але зрештою звелів своїм домашнім розв'язати його. І яким було їхнє здивування, коли вони побачили там закривавлену голову простої свині! Став Чжан Ху як укопаний над мішком, і аж тут до нього дійшло — його жорстоко обдурили. Запізніле прозріння охопило його душу, він гірко заголосив:

— Лише такого нікчемного бовдура, як я, що вдавав із себе велике цабе, можна було отак підманути! Такі уроки ніколи не забуваються!

І відтоді Чжан Ху назавжди розпрощався з образом благодійного лицаря.

---

[1] П'ята варта — у Давньому Китаї час з сьомої години вечора до п'ятої ранку поділявся на п'ять двогодинних варт, яких сторожі відбивали в барабан чи в калатало.

МЕТКА

МАВПА

Якось У-ван зі своїм військом переправлявся через річку Янцзи і вийшов на Мавп'ячу гору. Мавпи, зауваживши вояків, з переляку розбіглися хто куди. Лише одна з них, хизуючись хоробрістю, скочила на землю просто перед У-ваном і почала викаблучуватися.

Розлютився У-ван на таке зухвальство, схопив лук і пустив у мавпу стрілу. Але мавпа показала, що й вона чогось варта. Мовляв, і не таких бачила! Так ось, лише У-ван вистрілив, як вона відскочила вбік і впіймала стрілу. Тоді У-ван, обернувшись, звелів своїм воїнам пускати стріли. Посипалися вони градом, і вже не було мавпі рятунку.

Тієї ж миті вона сконала.

ГУН ЄЧЖАН

І ЯСТРУБ

Учень Конфуція Гун Єчжан уславився вмінням розуміти мову птахів. Якось до нього прилетів яструб, сів на підвіконня й крикнув:

— Єчжан, Єчжан, на південь звідси я бачив мертвого оленя. Візьми його м'ясо, а мені дай нутрощі!

Гун Єчжан відклав книгу, вийшов з будинку і подався на південь, куди летів яструб, показуючи шлях. Невдовзі на схилі гори він набрів на мертвого оленя. Його туша була велика, вгодована. Гун Єчжан передумав. Йому здалось, що яструб обійдеться без нутрощів. Він приволік оленя додому і з'їв.

Кмітливий яструб, так і не скуштувавши нутрощів, розгнівався й задумав провчити Гун Єчжана.

Минуло кілька днів. Знов яструб прилетів до Гун Єчжана і чемно погукав його:

— Єчжан, Єчжан, на південь звідси я бачив мертвого оленя. Візьми його м'ясо, а мені дай нутрощі!

Гун Єчжан кинув книгу на стіл і помчав услід

за яструбом. А той летів то вище, то нижче. Гун Єчжан ледве встигав за ним. Коли це бачить — попереду гурт людей, усі вони схилились над чимось. Гун Єчжан злякався, що ті люди вже потрошать його оленя, і здалеку зарепетував:

— Геть звідти! Це я його вбив!

Зачувши крик, люди розступилися. Гун Єчжан підбіг, відсапався... аж зирк — перед ним не олень, а забитий чоловік.

Почав Гун Єчжан пояснювати, що сталося непорозуміння, але було вже пізно. Не довго люди мудрували, схопили його й віддали в руки повітових урядників.

ЗАСПОКІЙЛИВА КАША

Фань Чжунянь замолоду вчився в місті Наньду і не знав там особливих достатків. Щоб не марнувати часу на приготування їжі, а всю силу віддавати науці, він щовечора брав два шени крупи і варив з неї рідку кашу. Наступного дня розкраював загуслу кашу на три частини і таким чином мав сніданок, обід та вечерю. І ще він з'їдав кілька стеблин цибулі. Оце і всі харчі!

А товаришем у нього був син намісника Наньду. Той бачив, як важко доводиться Фань Чжуняню; він захоплювався ним і разом з тим співчував йому. Якось цей парубок розповів про все своєму батькові, і той наказав, щоб для Фань Чжуняня на урядовій кухні приготували добру страву.

Минуло кілька днів, син намісника пішов провідати товариша. Як він здивувався, побачивши, що вся подарована їжа стоїть у кутку і вже вкрилась пліснявою, а Фань Чжунянь їсть свою загуслу кашу й жує солону цибулю! Син намісника був прикро вражений.

— Мій батько чув про твою біду і подарував тобі цю їжу, а ти до неї так і не доторкнувся. Може, ти подумав, що її принесли сюди помилково?

З усією делікатністю — а її в нього не бракувало — Фань Чжунянь відповів:

— Мене до глибини душі схвилювала твоя турбота і опіка такого високоповажаного мужа, яким є твій батько, але я віддавна їм цю кашу і звик до неї. Мені досить цього. А коли б я раптом забув свою звичну їжу і перейшов на рибні та м'ясні делікатеси, то чи зміг би я смакувати кашу?

НІЯКОВІСТЬ ЯНЬ-ВАНА

Айцзи прибув з місією до Янь-вана. Той прийняв його і почав нарікати на життя:

— Царство наше маленьке, а могутнє царство Цінь постійно нам загрожує. Ми мусимо повсякчас сплачувати їм непосильну данину. І ми, нещасні, ніяк не можемо наситити зажерливих ворогів. Отож надумали зібрати військо й зійтися з ними не на життя, а на смерть, та здається нам, що не стане у нас сили. Що б ви порадили, як нам бути?

Айцзи усміхнувся і сказав:

— Така вже ваша доля!

Янь-ван спантеличено вигукнув:

— Невже у цьому може бути якась закономірність?!

І ось що мовив Айцзи:

— Якось давним-давно бог дощу і води Лун-ван зустрів на побережжі жабу. Вони ввічливо привітались, а тоді жаба й питає Лун-вана: «Пане, який вигляд у твоєї господи?» Лун-ван відповідає: «Перлами викладено палац, морськими

мушлями надбрамна вежа. Карнизи яскраві, колони в залах добротні, прекрасні. А ти, жабо, як живеш?» Вона й каже: «За повсть мені править зелений мох, замість постелі — м'які трави, прозорі джерела миють мене, у білім камені відбивається небо».— І знову жаба питає: «Пане, а як ти радієш? Як гніваєшся?» Лун-ван відповідає: «Коли радію, то всю землю зрошую життєдайним дощем, усі спраглі хліби піднімаю. Коли ж розгніваюсь, то випускаю на волю жорстокі бурі, розсилаю громи, засліплюю очі блискавицями, усе на тисячі лі довкола можу знищити дотла! А як ти, жабо, радієш і гніваєшся?» Жаба відповідає: «Коли я тішусь, то лицем повертаюся до прохолодного вітру і повного місяця. Тоді я кумкаю безперестанку. Коли ж гніваюсь, то витріщую очі, здуваю живіт, і невдовзі виходить з мене злість!»

Янь-ван збагнув, що Айцзи кепкує, натякаючи йому на безглуздість війни з могутніми ворогами. І не зміг приховати своєї ніяковості.

ХВАЛЬКУВАТА СКОЛОПЕНДРА

Якось на лузі, столоченому дикими звірами, зустрілись гадюка й сколопендра. Побачила гадюка свого лютого ворога і навтьоки. Сколопендра задріботіла навперейми. Гадюка звернула на схід, а там уже чатує сколопендра. Кинулась було на захід, та вже пізно. Нема вже куди дітись, роззявила вона пащу і засичала, вишкіривши гострі зуби і довгий роздвоєний язик,— приготувалася до смертельного поєдинку.

А сколопендра втягнула в себе голову, вигнула тіло і стрілою влетіла гадюці в пащу. Пробралася в горлянку, виїла гадюче серце та нутрощі, потім вилізла через задній прохід. Невдовзі гадюка сконала.

Минуло кілька днів. Якось залізла сколопендра на сільську піч і надибала там садового равлика. Його ніжне тільце розпалило сколопендрі апетит, і їй забаглось негайно поласувати равликом.

Тут нагодився павук і почав відмовляти сколопендру:

— Ота нікчема хоч і мала, але гляди, краще з нею не зв'язуйся.

— Нащо мені ці балачки? — обурилась сколопендра.— Усім чудово відомо, що не равлик, а гадюка — страшна отруйна істота. Заманеться їй погризти дерево — і вже воно в'яне, вкусить людину чи звіра — і вони вмирають. Що не кажи, гадюча отрута смертельна. Але мені, сколопендрі, байдуже, я ж умію пролізти гадюці в горлянку, з'їсти її серце та нутрощі. Її кров дурманить мене, а від її жиру я гладшаю. Навіть найбільшу гадюку здужаю, а тут якийсь равлик!

Промовивши так, сколопендра задріботіла назустріч равликові.

Однак, угледівши сколопендру, равлик і не подумав тікати. Він лише потягнувся, вигнув свої ріжки, випрямився, зібрав у роті липкої слини і завмер вичікуючи. Не встигла сколопендра підповзти до нього, як равлик завдав їй попереджувального удару. Він виплюнув згусток липкої слини, що розповзлася на печі просто перед сколопендрою. Вона спробувала прошмигнути мимо, але вуса й лапки зав'язли в слині. Звиваючись, немов хробак, сколопендра спробувала зрушитись з місця. Але марна річ.

Минуло ще трохи часу, і її зжерли мурахи.

ДОЛАЮЧИ ЛУН-МЕН

Розповідають, що на річці Хуанхе є кам'яний поріг — Брама дракона, Лун-мен. Там, затиснуті з обох боків стрімкими скелями, піняться буруни, реве вода. Біля порога завжди збирається тьма-тьмуща всілякої риби. І кожна рибина знає, що коли їй пощастить подолати Лун-мен, то вона відразу стане драконом.

Одна така рибина, підпливши до порога, розчепірила плавці і кинулася назустріч лютим бурунам. Нарешті, після важкої борні, їй вдалося перебратися через Лун-мен. Відразу небо розітнула блискавка, загримів грім, і рибина стала драконом, який, полинувши у небо, почав літати серед хмар.

Один чоловік теж надумав стати драконом. Він обережно підійшов до мілководдя перед порогом, постояв трохи і повернувся назад — далі йти у запінену воду йому забракло сміливості. Він цілими днями швендяв довкола, розмахував руками, теленькав дзвоником, хлюпався у воді, але на рішучий крок не зважився.

Цей чоловік так і не зміг стати драконом.

СИЛА ЗВИЧКИ

Лю Чжун служив військовим губернатором провінції Шеньсі за пізньої династії Цін. Замолоду він сумлінно вчився, намагаючись якнайглибше зрозуміти кожну книжку. Коли ж траплялося якесь неясне місце, він задумливо підводився з-за столу і проходжувався по кімнаті туди-сюди, розмірковуючи над прочитаним.

У кімнаті на долівці була ямка діаметром десь на чверть метра. Вона чорніла якраз там, де найчастіше ставали гості, переступаючи поріг. Ямка поступово розросталась, глибшала. Коли Лю Чжун опинявся поряд з нею, то подумки застерігав себе, що треба бути обережним, аби не спіткнутися і не впасти. Спочатку вона добряче муляла йому очі. Та згодом він звик і проходив мимо, ніби її там ніколи не було.

Якось Лю Чжуна відвідав його батько. Він помітив ямку, посміхнувся й сказав:

— Навіть у своїй кімнаті не можеш навести лад, а збираєшся порядкувати у цілій країні!

Він звелів слузі принести глини і зарівняти ямку.

Коли батько пішов, Лю Чжун знову сів над книжками. Спинившись на якійсь проблемі, він підвівся з-за столу і почав ходити по кімнаті з кутка в куток. Наблизився до того місця, де раніше була ямка, і наштовхнувся на опуклість, серце в нього зойкнуло. Глянув під ноги і згадав, що ямки вже немає. Знов заходив по кімнаті, але на душі був якийсь неспокій. Довго він не міг позбутися того неспокою, аж поки не звик.

Потім не раз Лю Чжун сумовито міркував над цим. Звичка надто впливає на людей. Ноги звичні до рівної землі, горбики їм заважають. Та буває, звикнеш до нерівної дороги і вже не помічаєш ям, можеш, не дивлячись, обминути всяку вибоїну. А коли ями зарівняють, починаєш спотикатися, тобі стає ніяково. Що й казати, звичка може геть змінити людську вдачу.

ПЯНЬ ПРО ВМІННЯ ДАТИ ВСЬОМУ РАДУ

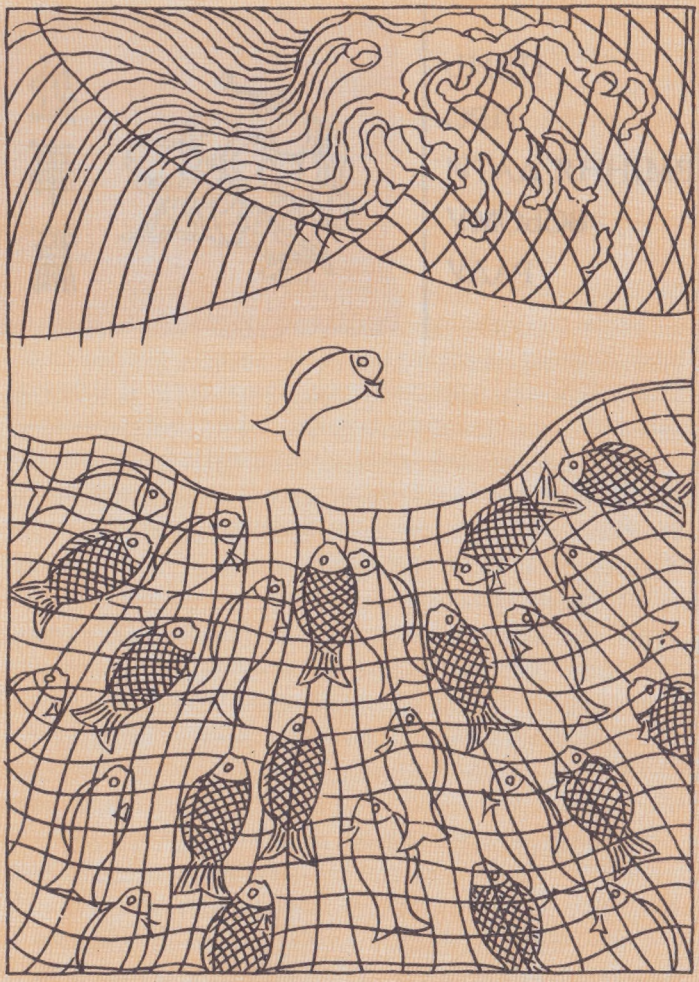

ЯК ЧЕН ЯННЮЙ ХОДИВ ПО ДРАБИНУ

Якось у царстві Чжао загорівся дім родини Чен Яншеня. Пожежа почалася з даху. Дім був височенький, в людей не знайшлось під рукою драбини, і вони ніяк не могли впоратися з вогнем. Батько звелів своєму синові Чен Яннюю чимдуж бігти по драбину до господаря Бень Шуйші.

Чен Яннюй зайшов до себе в кімнату, зодягнувся у святкове вбрання і подався з дому. Зайшовши у двір до Бень Шуйші, він, як того вимагав звичай, спочатку склав руки на грудях і привітав господаря перед головним входом, те саме зробив на подвір'ї і, нарешті, привітав господаря перед входом до покоїв. Аж тоді піднявся на ганок і завмер, смиренно очікуючи, поки господар запросить його всередину.

Спостерігши шляхетну поведінку Чен Яннюя, Бень Шуйші звичайно і гадки не мав про мету його відвідин, та й розпитувати не став. Лише запросив

до покоїв і звелів слузі накривати на стіл. На знак особливої поваги розпорядився подати вуджене м'ясо та м'ясний фарш. Чен Яннюй підніс келих і, як того вимагав звичай, виголосив тост за господаря. Бень Шуйші теж випив за гостя. Коли вони вже тричі перехилили келихи і скуштували усіх страв, господар делікатно запитав:

— Любий друже, чим я ще маю віддячити вам за те, що ви ущасливили мене таким рідкісним візитом?

Аж тепер Чен Яннюй повів мову про мету своїх відвідин:

— Сьогодні привела мене до вашого дому важлива справа. Небесний владика наслав біду на наш дім. У нас пожежа. Безжальне полум'я пожирає наше майно. Зібралося чимало сміливців, готових загасити вогонь, та не знайшлось у них крил, не можуть вони злетіти на дах. І нам доводиться лише ридма ридати, бачачи, як зникає у вогні наш дім. Ми чули, що у вас має бути драбина, то чи б не були ви такі ласкаві позичити її нам? Дуже просимо!

Після таких слів Бень Шуйші аж підскочив і щосили загорлав, розмахуючи руками та бризкаючи слиною:

— Дурню! Бовдуре! Недарма каже прислів'я: коли за обідом в горах забачиш тигра, то випльовуй їжу й тікай. А як миєш ноги в річці й раптом бачиш крокодила, то не жалкуй за черевиками —

тікай, куди очі світять. Твій дім зараз горить, а ти в таку хвилину ще морочиш собі голову церемоніями!

Господар, узявши Чен Яннюя за руку, потягнув за собою. Вони схопили драбину й стрімголов кинулися до палаючого дому.

Та коли добігли, було вже пізно — дім згорів дотла.

ПОРАДА КУПЦЯ

Поміж жителів Східного Оу слово «вогонь» звучить однаково, що й «тигр». На слух неможливо відрізнити ці слова.

Тамтешні люди не знали гончарства, житла будували з висохлого очерету. І тому в них часто спалахували пожежі. Вогонь став для людей страшним лихом і був темою усіх їхніх розмов та причиною турбот.

Якось із-за моря до Східного Оу заплив один купець. Він погано знався на місцевих звичаях, слабенько знав місцеву мову. Зачувши численні балачки, він подумав, що цим людям не дає життя лютий тигр. При зустрічі з правителем краю купець розповів про свій намір відвідати країну Дзинь, де, як йому довелось чути, живе хоробрий воїн Фен Фу, котрий міг би впоратись з тигром. Якби ж то звернутися до Фен Фу, вів далі купець, то, може, вдалося б назавжди покінчити з «тигрячим лихоліттям». Правитель Східного Оу невимовно зрадів і попросив купця бути посередником на переговорах з Фен Фу, якому він збирався послати в дар

десять колісниць, два камені білого нефриту і десять відрізів парчі.

Коли Фен Фу прибув до Східного Оу, правитель влаштував пишну зустріч. Він посадовив його в своїй колісниці на почесному місці, ліворуч від себе. Фен Фу відразу став найвищим гостем на весь Східний Оу.

Другого дня в місті спалахнула пожежа. Люди кинулися до Фен Фу, гукаючи на допомогу:

— Ой, біда, біда! Вогонь іде!

— Де тигр, звідки він іде? — перепитав Фен Фу, засукав рукави і твердим кроком вийшов надвір. Там він розглянувся, але не побачив жодного тигра.

А пожежа тим часом підступала чимраз ближче й ближче до урядового палацу. Люди у відчаї покладались лише на Фен Фу. З'юрмившись, вони насувалися на нього, пхали у вогонь.

Страшними збитками і горем обернулася та пожежа для жителів Східного Оу. Купця за легковажність кинули до в'язниці. Найгірше повелося Фен Фу. Хоробрий винищувач тигрів так і не збагнув, чого ж це люди так завзято пхали його в саме вогняне пекло?

Там він і знайшов свій кінець.

ПРО ПАВИЧА, ЩО ДБАВ ЗА СВІЙ ХВІСТ

У горах Лочхоу водиться безліч павичів. Збираються вони в зграї по кілька десятків і літають собі коло підніжжя гір, у долинах понад гірськими річками та потоками.

У пави хвіст набагато коротший, не такий пишний як у павича, не оздоблений золотавими та смарагдовими перами. Хоч і розкішний хвіст у павича, але росте він поволі. Через три роки від народження одростає лише хвостик. І тільки через п'ять років стає він справжнім дивом.

Однак пишний хвіст не вічний. Птахи одягають свої шати навесні, а як мине три-чотири місяці, то вбрання в'яне і блякне. Павичевий хвіст квітне майже водночас із лісовими квітами, разом з ними і в'яне. Саме тому павич ревно дбає про свою вроду. Сідає на спочинок — найперше мусить якнайзручніше вмостити хвоста, а вже потім усе тіло.

На яскраві хвости знаходиться чимало мисливців. Щойно в Піднебесній починається сезон дощів, як жителі півдня заходять у ліси, де відси-

джуються павичі. Їхні хвости на той час набрякають і важчають. Злітаючи, можна чого доброго занапастити хвіст, тому павич уважає за краще пригорнутися до землі й завмерти. Навіть коли вже підійдуть мисливці і візьмуть його на руки, і то він ще не пориватиметься злетіти, тому що потерпає за свій хвіст.

А мисливцям цього й треба.

ПАЦЮКИ І ХАТА

На заході провінції Чжецзян жив чоловік на ймення Гуан Гуньхань. Він збудував собі очеретяну хату, розорав поблизу цілину. Минали роки, і важка праця не пішла намарне. Гуан Гуньхань вже мав свій хліб, добував сіль, робив оцет. Тепер він міг сам себе забезпечити усім необхідним без чиєїсь допомоги. Хоч і жив він самотою, але був задоволений.

Та хіба можна у Піднебесній знайти таке місце, де завжди було б тихо й безтурботно? На лихо, внадилися до нього пацюки. Ці тварюки бігали по його хаті і серед білого дня. А коли надходила ніч, то починався справжній шарварок: пацюки пискотіли, кусались, порпалися в шухлядах, залазили в ліжко. Через них у господаря пропав і сон, і спокій. Не було вже ніякої ради, отож Гуан Гуньхань твердо вирішив збутися цього лиха.

Якось він хильнув з горя кілька чарок вина, сп'янів, дійшов додому і впав на ліжко. Ледве торкнувся головою подушки, як знову почувся пацючий шурхіт. Не пам'ятаючи себе від злості,

він скочив з ліжка, вихопив з вогню головешку й з чотирьох кінців підпалив свою очеретяну хату. Вона спалахнула, і в ній згоріли усі пацюки. А сам господар вклався спати неподалік.

Прокинувся на другий день протверезілий Гуан Гуньхань, озирнувся на всі боки і побачив перед собою лише купку звуглілого очерету. Безмежна туга охопила його душу, та ба — хати в нього вже не було!

ЯК НЕПРОСТО ВБИТИ ШАКАЛА

Якось до Чень Саньлі, поета пізньої династії Цін, звернувся слуга:

— Пане, ви чули, що у Західних горах з'явився страшний шакал, який жере людей. І це вже триває кілька місяців. Зараз про це тільки й балачок! Страхіття, та й годі! Спершу шакал кинувся на якогось селянина й прямо в полі відгриз йому ногу. Згодом на шляху вкоротив віку якомусь мандрівнику чи волоцюзі, окрім того, зжер пару діток, одну бабусю...

— Де ж мисливці, нащо вони? Хіба їм важко вбити того шакала? — урвав на півслові слугу Чень Саньлі.

— Еге, шакала ніяк не вб'єш,— сумно похитав головою слуга.

Чень Саньлі здивували такі слова. Він почав розпитувати слугу. А той і каже:

— Бачте, дітки, яких пожер шакал, належали до моєї рідні. Їхня мати, не тямлячись з горя, кинулася по всіх родичах, щоб хтось із них убив звірюку. Але налякані родичі й пальцем не ворухнули. Тоді

мати подалась до голови сусіднього роду. А той, порадившись зі своєю ріднею, вирішив не втручатись, оскільки дітки не рідні. Мати взяла й побігла до сільського старости. Той, як побачив заплакану жінку, відразу почав одмахуватись: мовляв, і слухати не хочу про того шакала, я його зроду не бачив, при чому тут я! Що ж мала робити бідолашна? Пішла вона за порадою до одного вченого діда, який вчив дітей у школі на східній околиці села. Той дід сказав їй, що в шакала вселився злий дух, котрий і підбиває тварюку кидатися на людей. А коли порішити шакала, то можна розгнівати злого духа, і тоді усіх спостигне лихо...— Слуга замовк, безнадійно звів очі на Чень Саньлі і додав сумним голосом:

— Отака пригода, пане, бачите самі... І ніяк горю не зарадиш...

Прикро стало Чень Саньлі. Зітхнувши, він мовив:

— Шакала треба вбити, річ ясна. Не такий він страшний. Кожен з нас чудово це розуміє. Мені одне неясно: як могли родичі спокійно собі сидіти? Як міг не втрутитися в чужу біду голова сусіднього роду? А сільський староста? Що значить «при чому тут я»? А той вчений дід, який все лихо зіпхнув на злого духа? Тим часом шакал розгулює! Чекай, ще не таке буде, він звикне до людського м'яса, і тоді вже ніщо його не спинить. Отож варто пояснити це отим наляканим родичам, байдужим

сусідам, ледацюзі старості, нерозумному діду. Хай зрозуміють, що й до них черга дійде. Їм треба усвідомити це, а не всім укупі спокійно підгодовувати шакала. Треба діяти!

Другого дня вранці до покою Чень Саньлі вбіг до смерті наляканий слуга і, вирячивши очі, щосили загорлав:

— Пане, шакал зжер ще одного.

КІШКА І МИШІ

Колись давно в царстві Чжао жила одна родина, в їхньому будинку розплодилися миші. Почали їх ті миші вже заїдати — зерно крадуть, меблі гризуть, одяг псують. До чого тільки не вдавалися господарі, ніщо не помагає! Нарешті батько дізнався, що в сусідньому царстві Чжуншань люди тримають котів, і подався туди. Зачувши про таке лихо, поспівчували йому люди добрі й подарували велику кішку.

Кішка справді знала своє діло. Минув лише місяць, а вона вже передавила всіх мишей, позбавивши родину від цієї напасті. Правда, заразом кішка зжерла десяток курей, а для господарів це було відчутним збитком. Хазяйський син як побачив таке, то дуже розсердився й почав було дорікати батькові:

— Ця кішка зжерла усіх наших курей, треба її позбутися!

Тоді батько розважно пояснив синові:

— Синку, треба вміти розрізняти добро і зло, більшу біду і меншу. Справжнім лихом для нас

були миші, а не кішка. Миші крали зерно, жували одяг, підкопувалися під стіни, гризли меблі, одне слово, робили нам велику шкоду. Коли б кішка не впоралася з ними, то сидіти б нам в голоді і холоді. Ти бідкаєшся, але ж не здохнемо з голоду, їстимемо зерно.

А тепер поміркуй, синку, і скажи, чи варто нам позбуватись кішки?

СЕЛЯНИН І ПЕРЕХОЖИЙ

Один селянин працював у полі. Махне важкою мотикою і передихне. Збоку глянеш — наче не поспішає. Недалеко проходив подорожній. Побачив як селянин працює, не втримався й крикнув:

— Робітничку! Щось ти ні живий ні мертвий! Поле ж у тебе велике, а ти за кожним разом передихаєш! З таким завзяттям ти й до кінця року не впораєшся!

Почувши таке, селянин опустив мотику, помахав привітно рукою до подорожнього й сказав:

— Що правда, то правда! Увесь вік на землі, вже й до смерті недовго, а так і не навчився по-справжньому працювати. Не обійди ласкою, чоловіче, підходь ближче і навчи мене.

Перехожий, скинувши верхню одіж, рішуче попрямував до селянина. Вихопив у нього з рук мотику і завзято почав нею довбати землю. Зібравшись на силі, він на одному подиху робив по кілька ударів. Не минуло й кількох хвилин, як він геть охляв. Краплини поту градом котилися з його скронь і плечей. Він так захекався, що не міг мо-

вити й слова. Коли б не спирався на мотику, то вже б упав на землю. Трохи отямившись, перехожий глибоко зітхнув і прошепотів:

— Оце вже буду знати, що то за хліб селянський!..

Усміхнувся на це селянин, доторкнувся примирливо до його плеча.

— Чому тяжка робота в полі? Такі люди, як ти, бояться її, через те й здається вона їм тяжкою. Ти на одному подиху робиш кілька ударів. Так довго не протягнеш, і часу на відпочинок треба багато. Махнувши раз, я передихну, і хоч робота трохи затягується, але на відпочинок мені потрібно зовсім мало часу. Ти — багато, я — мало, ти — мало, я — багато, і врешті ти працюватимеш довше, ніж я. Крім того, я почуваю себе легко, а ти наче та загнана коняка. Хіба ж не так?

Перехожий, ще недавно такий гордовитий, лише ствердно кивнув головою. Він розпрощався із селянином, узяв під пахву одежину і пішов своєю дорогою.

РИБА КУНДЖА

Живе в морі риба, називається кунджа. Луска в неї сріблясто-біла, з полиском, хвостовий плавець роздвоюється, наче в ластівки, прозорі очі пильно дивляться вперед. Відпочиває вона, здебільшого, на великій глибині. Наприкінці весни входить у гирла річок і піднімається проти течії на нерест, а з морським припливом опиняється на поверхні моря.

Рибалки, дізнавшись про нерест, негайно споруджують квадратну загорожу на десять сажнів, роблять бамбукові стулки і знизу до них підвішують металеві грузила. Усю загорожу надійно кріплять до двох човнів і спускають на мотузках під воду, невдовзі в неї потрапляють цілі зграї цих риб.

Гарна риба кунджа, лише мислення в неї примітивне.

Вона знає одне — вперто плисти вперед і ніколи не звертати вбік. Вже навіть наштовхнеться десь на підлаштовану рибалками пастку — і то не може зупинитися. Прослизає кунджа між бамбу-

ковими стулками, а вони, відкрившись, одразу ж і закриваються, отож риба починає злитися, витріщує очі, роздимає зябра, настовбурчує спинні плавці, поривається вперед. Однак загорожа не пускає.

Там кунджі й кінець.

ЯК УПІЗНАТИ ГУСКУ

Цянь Жоген за часів династії Мін обіймав посаду правителя округи Цзян. У нього була мудра голова, тому в житті він досяг чималих успіхів.

Якось один селянин прийшов до міста й приніс із собою гуску. Щоб швидше залагодити свої справи, гуску він залишив біля однієї крамнички в передмісті. Та коли повернувся, упоравшись з усім, то крамар нахабно заявив:

— Гуска моя, я вигодував її!

Селянин обурився й почав доводити, що це неправда. Але він був неосвічений і трохи недорікуватий, отож нелегко було йому перечити меткому крамареві. Не дійшовши між собою згоди, вони пішли судитися до правителя округи.

Цянь Жоген уважно вислухав селянина, а тоді послав свого чиновника, аби той хутко приніс усіх чотирьох гусок, що були у крамаря. Потім Цянь Жоген звелів посадити кожну гуску окремо, покласти перед кожною аркуш паперу, пензель і туш, щоб вони самі зізналися, котра з них є власністю отого селянина.

Зачувши таку новину, люди, хто з нудьги, а хто з цікавості, позходилися на майдан, щоб на свої очі уздріти нечуване судочинство, яке провадив Цянь Жоген.

Він сам, однак, ніби й не дуже цікавився ходом справи, бо підвівся й пішов собі перекусити. Через якийсь час послав слугу довідатися, чи зізнались гуси.

Посланець повернувся й доповів:

— Та ні, не зізнались.— А сам трохи не лусне зо сміху.

За хвилю з'явився Цянь Жоген і сказав, що хоче особисто оглянути підсудних гусей. Оглянувши їх, усміхнувся й мовив:

— Тепер усе ясно.— Простягнув руку, впевнено показуючи на одну гуску: — Оця сільська.

І не помилився.

Але ж Цянь Жоген доти не знав тієї гуски. То як він зміг угадати?

А річ ось у чому! Просто він багато чого у житті спізнав, от, приміром, хоч би й таке: сільські гуси скубають зілля, і послід у них сизуватого відтінку. А міських гусей годують зерном, тому послід їхній жовтавий. І щоб дізнатись, хто власник, варто було лише глянути на послід.

Коли він указав на крадену гуску, крамар зблід і зі сльозами на очах упав йому до ніг.

НЕГАДАНА БІДА

Лю Юйсі, пропливаючи кораблем по річці Бень, надумав переправитися на східний берег річки Хуанхе. Матрос, відв'язуючи перед відплиттям канат, застеріг Лю Юйсі:

— Річка тепер дуже неспокійна, судно не зовсім надійне, не завадить підготувати рятівні засоби, бо все може статися...

Почувши таке, Лю Юйсі одразу ж захвилювався, мовби над ним уже нависла загроза невідворотного лиха. Він звелів своїм людям позабивати усі щілини і дірки на судні ганчір'ям та старою ватою, законопатити тріщини глиною і вапном, а також вичерпати усю до краплі воду з трюма. Коли слуги так натомилися, що ледь стояли на ногах, він сам засукав рукави і взявся до роботи. Невдовзі вирушили в дорогу.

Кожного разу з настанням сутінків наглядачі й слуги посилювали пильність, вдень усе перевірялося щогодини. Коли зовсім темніло, судно ставало на якір, далі не наважувалися плисти. Навіть коли трохи здіймався вітер, і то кидали якір. Так

обачно Лю Юйсі починав і закінчував кожен свій день на судні. Нарешті корабель успішно подолав небезпечну зону і вийшов у спокійні води.

Усі на борту полегшено зітхнули. Матроси опустили вітрила й чекали, коли судно поволі наблизиться до тінявого берега Хуанхе і кине якір. Опинившись на суші, одні розбіглись по крамницях, іншим забаглось хильнути вина, ще інші стояли на мості й безтурботно мугикали пісеньки, вистукуючи пальцями по парапету.

Слуги пішли спати. І навіть сам Лю Юйсі, не вбачаючи найменшої небезпеки, приліг на ліжко у себе в каюті й задрімав.

Настала північ. Довкола запала тиша. І тут ні з того ні з сього річкова вода стала потроху сочитися крізь щілину в днищі судна. Щілина розросталася, цівка вже забила фонтаном, і вода могутнім струменем ринула до трюму. І поки по каютах не попливли матраци і бамбукові мати, люди нічого не помічали. Аж тоді всі посхоплювалися, та було вже пізно.

Хто в чім був стрибали за борт і пливли до рятівного берега. Не встигли ще прийти до тями, як судно похилилося й зникло під водою. Люди врятувалися, але річка поглинула увесь крам і все майно.

На березі стояв приголомшений Лю Юйсі. Він дивився, як тоне його корабель, і розпачливо вигукував:

— А я ж такий був завжди обачний! Це ж треба такому статись якраз сьогодні, ясного, тихого дня, при вільному фарватері. Виходить, коли люди живуть у страсі, то непевно тримаються на ногах. Хай би вже краще знали, що в них попереду спокійна путь!

ЗРУБАТИ ДЕРЕВО

Один чоловік із царства Юе, на ймення Хоу Бувей, рятуючись від воєнного лихоліття, утік разом з дружиною в інші краї. Через тривалі війни вони геть зубожіли і не могли знайти собі хоч якийсь притулок.

Брели вони куди очі світять, і прибило їх якось до підніжжя гори Таньлао. Далі вже не було куди йти. Просто перед ними виросло раптом величезне дерево з розкішною кроною, що затуляла небо і сонце. Під цим деревом надумали вони перебути ніч.

На другий день Хоу Бувей узяв сокиру і хотів було зрубати дерево на дрова. Але дружина схопила його за руку.

— Чоловіче, отямся! — вигукнула вона.— У нас нема свого кутка, а під цим деревом ми знайшли і спокій, і тишу. Тут не дістануть нас палючі промені сонця, ноги наші не заклякнуть у ранковому інеї та вечірній росі. Нас не засипле піском ураганний вітер, не злякає найстрашніша гроза. І кому за все це дякувати? Хіба не цьому дереву,

що постало тут аж до небес? Ми повинні берегти його як свою дитину, схилятись перед ним як перед ненькою, любити його як самих себе! І найдужче мені б хотілося, щоб воно все зростало і зростало. Було б безумством підняти на нього руку! Кажуть, коли тоншає струмок з гір, то риба в річці бентежиться, а коли сповіщає дзвін про перший іній, то птах у гнізді починає сумувати. Їм болить, що виснажується річка і гине ліс.

Риби та птахи тямлять це, а що вже казати про нас, розумних людей!

ПРИКАЗКА
МО ДІ

Цзи Пиньхень захотів довідатись, як слід промовляти до людей, щоб слова западали в їхню свідомість. Він запитав у вченого Мо Ді:

— Учителю, поясніть, скільки треба сказати слів, аби вони дійшли до людини?

Мо Ді посміхнувся й відповів:

— Жаба квакає без перестанку цілий день. І горло пухне в неї, і язик набрякає, а людям байдуже. Півень та манчжурський журавель озиваються лише в певні години, звістуючи схід сонця і настання сутінків. І варто їм лише подати голос, як починається рух у всьому світі. Ти питаєш, скільки слів треба сказати, щоб вони дійшли до людини?

Лише одне слово, промовлене вчасно!

ЯМКИ НА ЧОЛІ

Чжен Цзиян палко кохав свою дружину. Вона була надзвичайно вродливою. Однак її врода мала один гандж — псували її дві ямки на чолі!

Усі жінки бажають виглядати якнайкраще, тож і дружина Чжен Цзияна не була винятком. Вона прикрашала чоло темно-синіми фазанячими пір'їнами, майстерно приховуючи оті незуґарні ямки. Три роки вони з чоловіком жили щасливо. Її очі на тендітнім личку подобались йому як і раніше. Протягом усього того часу він так і не помітив ямок на її чолі.

Якось увечері при чоловікові дружина випадково зняла пір'їни, відкривши чоло, але одразу ж і затулила його. Чоловік устиг помітити ямки, і в серці у нього щось обірвалося. Він так розхвилювався, що цілу ніч не міг заснути.

А дружина Чжен Цзияна так і не збагнула, що саме гризе її чоловіка. Вона як і раніше прикрашала чоло фазанячими пір'їнами. Та все було даремно.

З того вечора чоловік збайдужів до неї.

ПЯНЬ ПРО БЛАГОЧИННУ СУТНІСТЬ

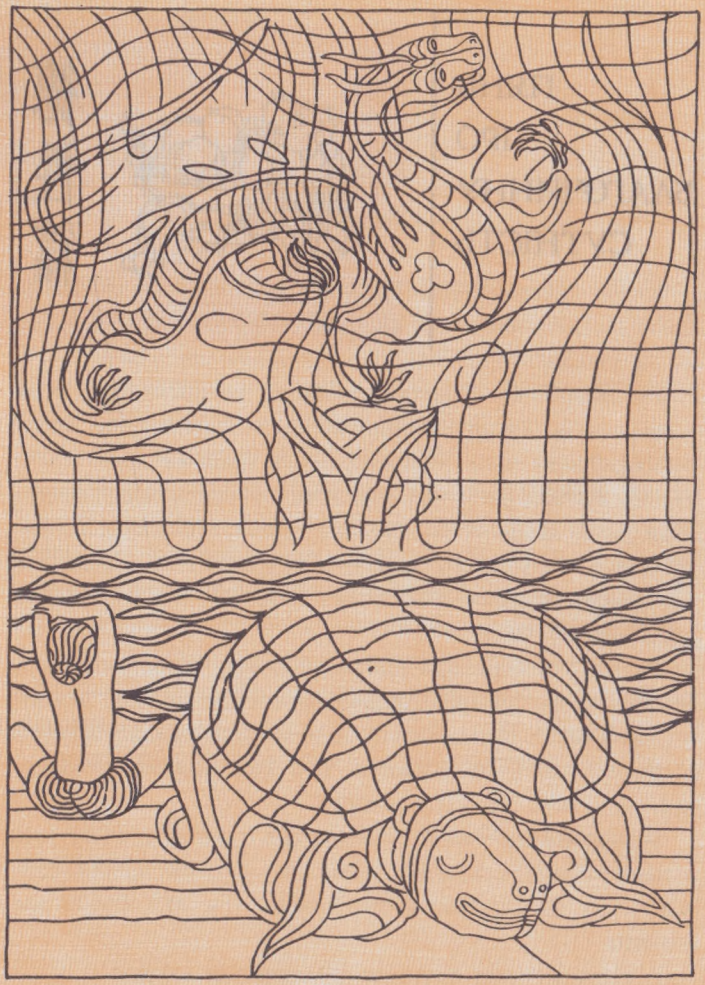

МАТИ ПОВЧАЄ СИНА

Дружина Мен Ке, наткавши полотна, зайшла в дім і присіла спочити. Вона розкинула ноги і випростала натомлене тіло. Через якусь хвилину вернувся додому Мен Ке. Одчиняє двері, а жінка сидить у такій нешанобливій позі. Як розгнівається він! Побіг він до матері й закричав:

— Моя дружина не шанує мене! Вона невихована, треба її вигнати!

— Та що з тобою? — Мати відклала шитво й глянула на сина.

— Вона... вона розсілася й розкинула ноги! — аж запинаючись від гніву, кричав Мен Ке.— Я на власні очі бачив, коли зайшов у дім.

Мати якусь хвилю мовчала, а потім сухо промовила:

— Ось що, любий, саме тобі бракує виховання.

Мен Ке аж присів. Мати вела далі, виразно і впевнено:

— Сину, ось послухай, чому вчить Конфуцій. Зупинившись перед воротьми, голосно спитай, хто вдома. Надумавши зайти в дім, розмовляй теж голосно. Переступаючи поріг, опускай очі долі. Цей давній етикет потрібен для того, аби прибулець не застав господаря зненацька. А ти порушив спокій іншої людини, не постукавши у двері, не попередивши її про свій прихід. Через те й застав дружину в такій нешанобливій позі. Виною є твоя невихованість, жінка тут ні при чому.

Мен Ке зніяковів. Більше він дружину не виганяв з дому.

ЛЮБИТЕЛЬ РОЗИГРАШІВ

Жив у місті Бінчжоу чоловік на ім'я Хе Гань. І дуже йому подобалося розігрувати усіх знайомих. Одного разу весь Бінчжоу був переполошений появою лиса-перевертня. Хе Гань, роздобувши лисячого хвоста, надумав прикинутись перевертнем і позбиткуватися над людьми.

Він прилаштував хвоста у себе під одягом і пішов до своєї дружини. Ставши навкарачки перед нею він випустив хвоста назовні. Жінка подумала, що перед нею перевертень у подобі її власного чоловіка. Вона нишком схопила гостру сокиру і накинулася на чоловіка. Ледве ухилившись від удару, Хе Гань почав благати.

— Жінко, жінко, не вбивай мене! Я ж твій чоловік, а не перевертень!

Проте жінка не вірила і бігала з сокирою за ним по всьому подвір'ї.

Зляканий до смерті, Хе Гань спробував сховатись у сусіда. Але той, угледівши лисячого хвоста, довго не думав — схопив палицю та ніж і давай ганятися за облудником. Тут Хе Гань зрозумів,

що справи кепські. Тремтячи від страху, він заволав:

— Не чіпайте, не чіпайте мене, благаю вас! Я... мені хотілось лише потішитись. Звідки було мені знати, що ви й справді захочете мене порішити?

Але йому не вірили. І доки він не відірвав лисячого хвоста, його дружина із сусідом гасали за ним, розлючені до нестями!

СЛОВО І ДІЛО

У царстві Чу жив чоловік на ймення Доу Цзибань. Вигляд мав солідний, говорив з гідністю, до того ж усі вважали його чесною, кришталево чистою людиною.

Якось Доу Цзибань зайшов випити вина до Вей Цицяна. Там він зустрів двох друзів — Чень Іньшоу і Ші Цилі. Вже добре сп'янівши, вони балакали між собою про всяку всячину і зрештою взялися за жінок.

Доу Цзибань, зачувши їхню розмову, одразу спаленів:

— Помовчте! Таке верзти про жінок — все одно, що порпатися в лайні, як оті жуки-однодінки. Послухати вас, то й чортяка почне плюватися з огиди! Хіба ж можна отаке плести за столом?!

Чень і Ші від сорому не знали де подітись, дуже ніяково їм стало. Та ще не змовкла розгнівана тирада Доу Цзибаня, як з шинку тихцем вислизнула ошатно зодягнена пані. Доу Цзибань відклав палички для їди, встав і розпрощався з усіма присутніми.

Приятелі були знов потяглися до чарок, коли це знадвору почулися якісь крики. Аж бачать, вулицею мчить розлючений чоловік з ножем у руці. Окрилені цікавістю, поставили вони чарки і вибігли надвір. Там побачили, як той чоловік схопив якогось перехожого за плече, і коли перехожий озирнувся, вони аж остовпіли — то був Доу Цзибань! І що виявляється — та ошатна пані була дружиною чоловіка з ножем, а Доу Цзибань давно вже мав з нею таємний зв'язок. Сьогодні вони домовилися зустрітись у шинку Вей Ціцяна, і вона подала йому знак очима, саме тому Доу Цзибань так швидко розпрощася з усіма і вийшов на вулицю. А тут, на тобі, біжить чоловік з ножем!

Згадавши про те, як гнівно накинувся на них Доу Цзибань, Чень Іньшоу лише похитав головою, приклав руку до серця і зітхнув:

— Оце вже не думав, що на світі є такі люди!

СМАК ЇЖІ

За часів Мінської династії жив один імператорський посол «по особливих дорученнях», любитель смачно попоїсти. В їжі був дуже перебірливий; якщо йому не смакувала якась страва, то лаяв він своїх підлеглих, на чім світ стоїть. Начальники повітів завжди аж тремтіли від страху перед його приїздом.

Учитель посла Лю Лінь був свого часу міністром, згодом пішов у відставку. Дізнавшись про забаганки учня, він задумав провчити його.

Аж тут і сам посол приходить до нього в гості. Лю Лінь радісно зустрів посла та й каже:

— Як добре, що ти завітав. Мені хочеться, щоб ти сповна відчув нашу гостинність, тому я звелю влаштувати бенкет на твою честь. Мені дуже прикро, але тобі доведеться трохи зачекати, поки зготують страви. Мої домашні порозходились, і зараз на кухні нікого немає. Та куди нам спішити, хіба ж це не дрібниця, правда?

Посол не став перечити своєму вчителеві. Але вся штука в тому, що від самого ранку він і ріски

не мав у роті, а тим часом вже була пообідня пора. Його мучив голод, він уже ладен був з'їсти хоч що-небудь, проте куди дінешся, мусиш терпіти. Аж ось подали на стіл, і посол жадібно глипнув на страву. Це був непочищений рис та соєвий сир. Ніколи, нізащо він би не з'їв оцього, що стояло перед ним зараз, та з голоду вже бурчало в животі; забувши про все на світі, посол допався до їжі. За одним махом виїв три чашки рису, три чашки сиру — нарешті відклав палички.

Минув якийсь час, і з внутрішніх покоїв задріботіла вервечка служниць. На золотих тацях вони несли нефритові чашки, наповнені всілякими делікатесами. Служниці ставили їх перед послом і йшли геть. Стіл аж угинався від їжі. Лю Лінь узяв свої палички, а інші простяг гостеві. Але той сидів непорушно і ледве зміг вимовити:

— Учителю... я ситий... далі нікуди...

Лю Лінь не стримав усмішки:

— Тепер тобі ясно, що їжа не може поділятися на грубу і на вишукану? Коли голодний, готуєш страву швидко і їси зі смаком. А коли ситий, то щось і їжа в горло не лізе, і охота десь пропала. Такі речі треба розрізняти! Ти згоден?

Посол кивнув головою. Він був розумним чоловіком, отож збагнув, що і цей урок учителя буде для нього не зайвим.

З того часу він вже не так перебирав їжею і не дорікав за неї своїм підлеглим.

ДЕВ'ЯТИГОЛОВИЙ ПТАХ

Кажуть, десь є така гора Няошань, цебто Бісівська трясця. І там живе великий дев'ятиголовий птах. Ті дев'ять голів ніяк не можуть між собою злагодити. Вхопить котрась шмат їжі, як тієї ж миті роззявляють дзьоби інші. І починається бійка. Летить пір'я, бризкає кров.

Пролітала якось над горою Няошань хайфу, морська качка, і розсміялась:

— Сестриці, майте розум! Таж увесь харч з дев'ятьох дзьобів потрапляє в одне черево. Чи варто отак гризтися між собою?

КОТЯЧЕ ІМ'Я

Тримав Ци Янь вдома кота. Був кіт як кіт, та забаглось господарю якось вшанувати свого улюбленця і надумав він назвати його витончено та грізно, от хоч би й Тигром!

Одного дня завітав до Ци Яня гість. Почув котяче ім'я і каже:

— Коли ви вже захотіли вшанувати свого кота, то я порадив би вам назвати його інакше. Що не кажіть, тигр і могутній, і злий, але до дракона йому далеко. Дракон — істота загадкова, рідкісна, а що вже сили безмежної, то всяк знає. От би й назвали кота Драконом!

Згодом прийшов ще один гість і почав радити Ци Яню:

— Нема що казати, тигрові далеко до дракона. Проте, ширяючи в небі, дракон раз за разом прихиляється до хмари. Чи не свідчить це про ще більшу могутність хмари? Я таки б назвав кота Хмарою!

Підійшов третій гість.

— Так то воно так,— сказав він,— коли хмари

затягнуть небо, то вже й не видно нічого. Та здіймається вихор, і куди й подінуться ті хмари. Хіба погане ім'я для кота — Вихор?

— Вихор? Щось не те,— заперечив четвертий гість.— Який би не був могутній той вихор, а стіна стоїть собі, і все. Не зрушити вихору стіни. Як на мене, то годі знайти кращого імені. Хай буде Стіна!

— Правду кажете, стіна є стіна,— згодився п'ятий гість.— Лише поміркуйте: підриють миші стіну, дивись, і впала вже. Безсила стіна проти мишей. Вони здатні на все! Я гадаю, вашому котові найбільше пасує ім'я Миша!

Один поважний чоловік почув цю історію і таке сказав:

— Гаразд, а хто ж тоді мишей давить? Кіт — він і є кіт, чи варто його називати інакше?

КУПИТИ КАРТИНУ

За часів Мінської династії жив чоловік на ймення У Янь. Він походив із вельми заможної родини. А коли став міністром церемоній при дворі, то ще дужче розбагатів. Син його, Цан Чжоу, захоплювався красним писанням і живописом. Вдома у нього зібралося чимало творів. Однак він завжди пам'ятав, що у батькового приятеля зберігається незрівнянна картина танських майстрів із скарбниці Сунського двору, яка називалася «Вісімнадцять учених». Цан Чжоу мріяв придбати сувій, та батьків приятель загнув за нього тисячу золотих і ніяк не збавляв ціни. Цан Чжоу довелось відмовитися від покупки.

Молодший брат У Яня теж був заможним, його статки були не менші, ніж у старшого брата. Але в живописі він нічого не тямив, складав гроші просто так, задля грошей, вони й стали змістом його життя. За це його зневажали всі «вільні художники». Балачки про те, що вони мають його за нізащо, зачіпали молодшого брата за живе. Не гаючись, подався він до власника картини.

— Я чув, що ви продаєте її за тисячу золотих? — запитав він.

— Так. Це унікальний твір, ніхто й не збирався віддавати його за безцінь,— рішуче відказав чоловік.

Молодший брат У Яня не торгувався. Одразу ж заплатив гроші й забрав картину. Невдовзі він улаштував пишний бенкет, куди й запросив старшого брата разом з тими усіма художниками, які кепкували з його неуцтва. Перехиливши три келишки вина, молодший брат ніби ненароком перевів бесіду на живопис, тут уже гості стали відверто насміхатися з нього. Тоді він неквапом дістав сувій «Вісімнадцять учених», підкреслено, поволі розгорнув і урочисто всім показав. У Янь, збагнувши, що брат віддав за твір тисячу золотих, з подиву лише вигукнув:

— Нічого собі, виходить, сьогодні наш неук зумів стати іншою людиною!

Цю історію й досі розповідають у Сучжоу. Люди часто згадують її собі на втіху.

ЛАСТІВКА І КАЖАН

Якось ластівка, що спить ночами, а вдень ніяк не налітається, затіяла суперечку з кажаном, котрий уночі літає, а вдень ніяк не відіспиться. Ластівка твердить, що ранок починається зі сходу сонця, а вечір — при заході. Кажан уперся й доводить, що ранок настає при заході сонця, а вечір починається зі сходом сонця. Хоч убий, не можуть дійти згоди. Аж зрештою надумали просити пташиного царя Фенікса, щоб по правді їх розсудив.

Дорогою їм стрівся півень і запитав, куди вони прямують. Так і так — ластівка й кажан усе йому виклали. Півень вислухав уважно, а потім, нахилившись до ластівки, зашепотів їй на вухо:

— Дорогенька, щоб ти знала — останнім часом Фенікс удень спочиває, а всі великі й дрібні державні справи за нього вирішує сова. Як ти гадаєш, чи варто тобі туди поспішати?

ПРИХОВАНА ПЕРЛИНА

Десь там у просторах синього моря височіє таємнича і чарівна гора Бошань — гора Скарбів. Безмежними розсипами сліпучих алмазів і перлів встелено схили цієї гори, і лише зійде сонце, як в тому місці над морем з'являється чарівне сяйво.

Трапилось одному чоловікові пропливати повз гору Скарбів. Вибрав він собі велику перлину і ніжно поклав її за пазуху. Переповнений щастям, вертався він назад. Та ледве проплив сотню лі, як небо раптово захмарилося, над гладеньким морем здійнявся, наче гора, могутній бурун, і з морської безодні виринув злючий і грізний водяний дракон Цзяо-лун.

Досвідчений моряк зблід зі страху й пригальмував стерно. Коли чує:

— Ай-я-яй, і не сором тобі красти?! Це я, водяний дракон Цзяо-лун, хочу забрати в тебе перлину! Ану хутко віддавай, а ні — то буде горе!

Чоловік завагався. І перлини тяжко позбутися, однак і жити дуже хочеться. Нарешті вирішив таки не віддавати перлини. Зціпивши зуби, розтяв

собі ножем стегно і сховав перлину у рані. М'язи надійно приховали скарб, сяйво згасло. Підманутий Цзяо-лун знов поринув у глибінь, і море заспокоїлося.

Чоловік, накульгуючи, ледве добрів додому і витяг із стегна перлину. З нею нічого не сталось, вона заграла сяйливими промінцями. Уся родина збіглася помилуватись таким чудом. А чоловіка раптово пройняв гострий біль. Він зімкнув очі і зомлів. Стегно почало гноїтися, заразилась кров.

Невдовзі чоловік помер!

ПЯНЬ ПРО ГРУНТОВНІСТЬ ЗНАННЯ

识辨篇

МУЛ,
ЩО БОЯВСЯ ТРУДНОЩІВ

Якось цінський прозаїк У Міньшу вертався зі столиці додому. Їхав на возі, запряженому мулом. Назустріч трапився подорожній. От він і каже У Міньшу:

— Мул не такий вже й гожий, як це здається з першого погляду. Він може вас затримати в дорозі.

У Меньшу поглянув на мула. То була вгодована, дужа тварина. У Міньшу не згодився:

— Я вже кілька днів як у дорозі, і ніврокy, все гаразд.

— Ні, ви мене не так зрозуміли. Мул дуже боїться труднощів, це усім відомо. Поки що він іде рівним шляхом, та й погода непогана. Досі все було гаразд. Але що може бути далі?..— багатозначно докинув подорожній.

Через кілька днів дорога пішла під гору, ще трохи проїхали, і раптом мул беркицьнувся на

землю. У Міньшу кинувся лупцювати його батогом. Мало не до смерті залупцював, а мул не встає. Довелося прозаїкові пішки наздоганяти іншого воза й позичати у візника коня.

Минуло ще кілька днів, почалася злива. І знову мул улігся на землю.

Аж тепер У Міньшу збагнув, чим відрізняється мул від коня. «Горбові, що ми долали недавно, не зрівняться з горою, а мул навіть на нього не схотів піднятися. Хоч і сильна злива накрила нас сьогодні, але, при бажанні, можна було рухатися по розквашеному шляху. Однак мул волів би здохнути, ніж ступити хоч крок уперед.

Люди часто його лають останніми словами. Але ж і перепадає йому за таке, ой, перепадає!..»

ФАТАЛЬНА ПОМИЛКА

Люди в горах добре знають прісноводну черепаху, зате про далекосхідних черепах зроду-віку не чули. Якось один чоловік зійшов з гір і в річці побачив далекосхідну черепаху. Він гадав, що перед ним добре знайома прісноводна черепаха, й вигукнув:

— Привіт, старенька! Я відразу тебе впізнав, хоч ти й не чорного кольору! Що ж тебе загнало в цю річку, хіба вже так погано тобі було в наших горах?

Потім витягнув її з води і зібрався нести в гори, але черепаха несподівано промовила людським голосом:

— Чоловіче добрий, відпусти мене! Я не та, що ти гадаєш! Глянь, на спині моїй шкіра, а в чорної черепахи — панцир Ось і обідок з ніжного м'яса оперізує тіло, недарма ж самітник Су Дун назвав його подвійним фартушком. Повір мені, знайомі впізнають мене з одного погляду.

Пішов чоловік за порадою до рибалки. Той розсміявся й каже:

— Так воно і є, це далекосхідниця, а не прісноводна черепаха.

Лише тоді горець дав черепасі спокій.

Невдовзі подався він у мандри до безкрайого Східного моря. Там йому трапилась морська черепаха. Зовні вона нагадувала свою далекосхідну родичку, але була набагато більшою, величезних розмірів. До того ж її тіло вкривали гидкі бурі прищі. Горець уперше побачив отаке створіння. Однак, попри здоровий глузд, вирішив, що перед ним далекосхідна черепаха, тому звернувся до неї з такими словами:

— Я вже знаю, що ти не звичайна прісноводна чорнявка, а далекосхідниця. Проте раніше мені зустрічалися чомусь лише малюки. Скажи, як це тобі вдалось так вирости?

Але велетенська черепаха мовби й не бачила його здивування. Вона думала про своє. Набряк-нувши від злості, витягнула вона шию, піднесла над водою голову, вишкірила гострі, як ножі, зуби і попливла до чоловіка. Той подумав, що вона хоче ближче з ним познайомитись, і радо рушив назустріч. А їй цього й треба було. Роззявивши пащу, вона кинулась на бідолашного.

Так і не збагнув чоловік, за що ж його проковтнула морська черепаха.

СВОЯ МУЗИКА

Далеко в горах жив один чоловік, звали його Ці. Він десь чув, що є такий інструмент, який народжує прекрасні звуки. Люди називають його цінем. І дуже забаглося чоловікові навчитися грі на тому інструменті. Але де ж його знайти? Не знав він навіть, як той цінь виглядає. Чоловік розпитував про нього по всіх-усюдах. Нарешті хтось підказав йому, що цінь спереду широкий, а ззаду вузький, зверху круглий, а зісподу квадратний, з одного кінця товстий, а з другого тонкий і що зверху на ньому натягнуті струни. Торкнешся їх, і з-під пальців полине в душу милозвучна музика. Чоловік закивав головою так, неначе все зрозумів одразу, і сказав:

— А-а, ну тепер мені все ясно.

Незабаром подався він у справах до великого міста і дорогою зустрів чоловіка, який ніс на плечах чжу — музичний інструмент зовсім іншої форми. Ці неймовірно втішився, підступив ближче і почав пильно розглядати чжу. Розглядає, розглядає, а далі, похитавши головою, каже:

— Ні, не схожий на той, що спереду широкий, ззаду вузький, зверху круглий, а зісподу квадратний.— Він знов повертів у руках чжу, почухав потилицю і питає: — А де ж тут товстий і тонкий кінці? — Потім торкнувся струн, прислухався до звуку, насупився й каже: — Гм, щось не дуже мелодійно!..

Він, може, й здогадувався, що це не той музичний інструмент, про який йому розповідали. Проте йому так забаглося навчитись на ньому грати, що він себе упевнив: ось це і є той самий цінь, яким він марив. І подорожній незабаром став його домашнім учителем музики.

Відтоді Ці увесь свій вільний час присвячував грі на чжу. Він щодня вправлявся з ранку і до вечора. Минуло три роки впертої праці, і досяг він великої майстерності. Отоді відчув, що техніка гри на його «ціні» підвладна йому остаточно.

Якось Ці сидів вдома, граючи на чжу і віддаючись музиці. У цю хвилину повз його вікна проходив отой чоловік, що свого часу описав йому цінь. Став він як укопаний і скрикнув:

— Ой-ой-ой! Так ти ж помилився! Це чжу, а не цінь! У ціня зовсім інша форма, та й звук не ріже так вухо!

Щоб Ці все ж таки побачив і почув справжній цінь, сходив чоловік за інструментом до себе додому і, вернувшись, зіграв кілька мелодій, які то жебоніли гірським струмком, то пливли повно-

водим потоком. Раптом Ці несподівано спохмурнів і мовив:

— Ти обманюєш мене. Ця музика така ж невиразна, як пісна юшка, така ж примітивна, як оте дерев'яне калатало, що ним бухкають у череп'яний бубон. Вона нудна і блякла, хіба може вона втішити людину? Не така музика мені до серця. Мій цінь співає, ніби той Фенікс, з нього ніби лине чарівна пісня красуні Янь Чжао. Я не знаю, чи то твій цінь — насправді чжу, чи то мій чжу — насправді цінь.

Дозволь мені насолоджуватися грою на моєму ціні!

З ОПУДАЛОМ ТИГРА

Жив колись у царстві Чу один чоловік. Внадилася до його господи лисиця й почала тягати курей та качок. Чоловік нічого не міг удіяти, пропав у нього і сон, і спокій через неї. Якийсь добродій, дізнавшись про це, порадив йому:

— У горах живе тигр, цар звірів. Нема такого звіра в Піднебесній, який, уздрівши тигра, не приріс би з переляку до землі і не побажав би собі легшої смерті... Зроби-но тигряче опудало, з його допомогою ти впіймаєш лисицю.

І вони разом зробили з тигрячої шкури непогане опудало.

Тої ж таки ночі чоловік заліз у нього, зачаївся біля дірки в огорожі і почав чекати на лисицю. Невдовзі вона з'явилася, і шмиг у дірку. Аж там тигр, вона як скрикне не своїм голосом! І впала нежива. А чоловікові того й треба, потішився від душі, що так ловко впорався з хитрою злодійкою.

Через якийсь час на селянське поле внадився дикий кабан. І знову добродій порадив чоловікові

скористатися тигрячим опудалом. Він звелів хазяйському синові узяти довгого списа і влаштувати засідку на шляху до лісу. Наймитів розіслав по полю, щоб добряче галасували, а чоловікові сказав натягнути на себе тигряче опудало і сховатися у високих бур'янах на межі. Коли все було зроблено, наймити щосили зарепетували і очманілий з ляку кабан кинувся до лісу. Уздрівши парубка, завернув назад, де причаївся чоловік. Аж там тигр! Остовпів кабан, і знову метнувся до лісу. І тут парубок проштирхнув його списом. Іще одна перемога! Натішився чоловік удосталь і вбив собі в голову, що зможе отак з тигрячим опудалом перемогти будь-якого звіра у всій Піднебесній.

Одного разу вибрався чоловік погуляти за місто й побачив там у чистім полі якогось могутнього звіра, подібного до коня, але з довгими і гострими, як шаблюки, іклами. Чоловікові захотілось полякати цього звіра.

Дізнався про його намір добродій і почав було відраджувати його:

— Та що ти собі думаєш! Це ж не просто кінь, а бо! [1] І справжній тигр йому не рівня, а ти хочеш настрахати його тим опудалом! Не шукай собі погибелі. З бо не жартують!

Але чоловік не послухався мудрої ради. Звично

---

[1] Б о — міфічна істота.

залізши у тигряче опудало, він пішов навперейми звірові. І своїм виглядом роздратував його. Бо повернув голову, роззявив пащу, страхітливо заревів, наставив величезні ікла й кинувся на чоловіка.

Не встиг бідолаха й пискнути, як оте опудало, оту машкару було пробито наскрізь, і впав чоловік з розваленою головою на землю, в калюжу власної крові.

ПОРОШОК ІЗ ЦИЧЖОУ

Білий арроурут, що виготовлявся в місті Цичжоу, був напрочуд цілющий, смачний і поживний. Цей порошок славився по всій країні. Здавна шлях кожного, хто добувався із провінцій Шеньсі, Хунані, Хубея чи Хенані до Пекіна, пролягав через Цичжоу. Прийшовши в Цичжоу, подорожні неодмінно купували собі арроурут, щоб згодом у Пекіні подарувати придворним чиновникам. А тим зовсім не байдуже було, скільки їм перепадало того порошку. Попит зростав і зростав, отож арроурут почали підробляти. А справжнього порошку ставало усе менше й менше.

І ось у Цичжоу з'явилося кілька десятків крамниць, де продавався фальшивий порошок. Його виробляли із квасолі й гаоляну. Вітрини аж волали до покупців яскравими вивісками. Та лише в крамницях родини Ду біля південної брами і ще в крамницях родини Чжан за північною брамою продавався справжній, без жодних домішок, арроурут. Але ці родини жили так далеко від центру, в таких вузьких і глухих завулках, їхні вивіски були

настільки непримітні, що до них туди майже ніхто й не заходив. І ще одна була крамничка, де продавався справжній арроурут, але вона знаходилася в одному з недалеких сіл. І знали про неї лише ті, хто жив поблизу.

Подорожні, які з усіх-усюд прибивалися до Цичжоу, ненадовго там затримувались, і в них просто не ставало глузду, щоб відрізнити справжній арроурут від підробленого. Лише забачать яскраву вивіску великої крамниці, як одразу біжать туди і накуповують порошку. А там і раді збути фальшивий арроурут. Юрбиська людей насувалися, наче морський приплив, аби накупити облудного порошку і піднести його згодом у дар комусь із столичних можновладців. А в столиці і зовсім мало залишилося чиновників, які хоч раз скуштували б справжнього арроурута.

Та уявіть собі, від цього слава цілющого порошку не збавлялась!

САМІТНИК І ТИГР

На південь від міста Цзиньчена, що в провінції Шеньсі, височіє гора Тайшань. Через її вершину пролягає перевал Тяньцзиньгуань. Кажуть, ніби за часів Мінської династії, наприкінці правління імператора Чун Чженя, за десять лі на захід від того давнього перевалу влаштував собі притулок і там на самоті доживав віку старенький, білий, як молоко, буддійський чернець.

Якось він спустився з крутого схилу до гірського потоку. І тут почулось йому наче якесь скиглін-ня. Пішов він на той звук, аж бачить крихітне тигреня не більше від цуцика. Виснажене бідолашне звіря ховалося за скелястим виступом. Воно лежало на купі каміння. Мабуть, обвалилася гора; рятуючись, тигриця покинула свого малюка. Защеміло серце у ченця. Він підійшов до тигреняти, обережно взяв його на руки й поволі поніс до себе, в очеретяну хижку. Там опустив тигреня на долівку, пішов на кухню, зняв накривку з казана і наповнив череп'яну миску рідкою рисовою кашею. Звіря дуже зголодніло, бо аж захлиналось

їжею. Старий самітник лагідно погладив його по золотавій шерсті. Відтоді він з ним не розлучався. Щодня чернець годував свого пестуна рисовою кашею.

Спочатку тигреня наїжачувалось перед господарем. Та ось минуло кілька тижнів, і їхня дружба стала міцною. Коли чернець кудись ішов, то тигреня ув'язувалось за ним услід. Коли ж він, нашіптуючи молитву, уклякав на округлому очеретяному килимку, воно згорталося клубком біля його ніг.

Так минав день за днем, і непомітно пролетіло два роки. Із кволого маленького тигреняти виріс могутній грізний звір. Але натура його майже не змінилась. Як з господарем, так і з гостями в очеретяній хижці він був лагідний, бавився, лащився до них, і ніхто його не боявся. Через те, що він трохи припадав на одну лапу, люди прозвали його «кульгавим тигром». По всіх-усюдах загомоніли про ченця-самітника, який приручив лютого тигра. Про ченця заговорили, як про високого благочинця. Та й сам він був радий, що жив з тигром душа в душу.

Якось вони піднялись високо в гори і зайшли далеко від хижки. Дорога була крута, на височині в ченця голова пішла обертом, замерехтіло в очах. Він жадібно хапав ротом повітря. І коли вони добулися перевалу Тяньцзиньгуань, з носа в старого пішла кров. На землю коло його ніг накрапала

ціла калюжка. Щоб кров дарма не пропала, чернець надумав підкріпити нею свого пестуна. Носаком він показав на калюжку. Тигр підійшов, понюхав, висолопив язик і почав злизувати кров. Вона здалась йому пахучою й смачною. І коли він розсмакував її, то з голоду раптом звело шлунок, з рота потекла слина. Аж тут заговорило в ньому, прорвалося назовні звіряче єство. Припав тигр до землі, заревів і стрибнув на самітника. Не встиг той навіть скрикнути. Відтягнув тигр обважніле тіло до гірського потоку, розтерзав на шматки й жадібно зжер. Між камінням лишилось кілька обгризених костомах.

Відтоді тигр пізнав смак людського м'яса. І нападав лише на людей, іншого харчу вже не визнавав. Щодня заляже при дорозі і звідти кидається на подорожніх. Ніхто напевно не знає, скільки люду згинуло від нього.

І за кожним разом, лише сяде сонце за горою, як люди знов і знов нагадують одне одному: нізащо не потикайтеся на гірський перевал Тяньцзиньгуань.

ВІЛ-ЗАХИСНИК

Жив у провінції Хуачжоу простий орач. Одного ранку вибрався він, як завжди, на роботу в поле. І під вечір так натомився, що аж падав з ніг. Прихилив голову до плуга, повалився на землю і одразу заснув.

Аж тут з лісу вийшла тигриця. У лігві на неї чекали голодні тигренята. Вона вже давно нічого не їла і, побачивши людину, хижо затряслася. Шерсть на ній настовбурчилась, хвіст нервово здригнувся; вишкірилась тигриця, випустила кігті й кинулась на орача.

Тієї ж миті через тіло господаря переступив віл і загрозливо наставив роги перед тигрицею. Перший напад було відбито. Ще і ще вона пробувала напасти, але даремно. І зрештою, облизавшись, мусила піти геть.

А тим часом селянин похропував собі на землі, і гадки не маючи, що ж тут сталось. Коли він прокинувся, то тигриці вже не було. Відданий віл далі стояв на тому самому місці, де зустрів рогами тигрицю, і набряклими кров'ю очима дивився

в той бік, звідки вона пішла. Він так перейнявся поєдинком, що не міг зрушити з місця.

Прокинувся орач і просто над собою побачив вола. Аж здригнувся від огиди та переляку. Здалось йому, що над ним завмерла нечиста сила.

Як розгнівається орач, як скочить на ноги, як схопить дубця й ну періщити відданого вола. Але безсловесне створіння хіба могло пояснити, що сталося? Потьмарилось у голові в тварини — з болю та несправедливості кинувся віл тікати стрімголов. Та господар наче озвірів. І коли віл геть знесилився, орач таки впіймав його. Він уже не сумнівався, що віл день у день лише прикидався волом, а насправді був злим перевертнем.

Вдома орач міцно прив'язав вола, а тоді власноруч зарізав його. Потім розробив тушу, і м'ясо пішло на їжу.

З того часу орачева душа не відала каяття.

ВОЖАК ЗГРАЇ І СТОРОЖОВІ ГУСИ

Коли на землю спадає ніч, велика зграя диких гусей, натомившись після довгого перельоту, сідає на ночівлю десь на віддаленій мілині річки чи озера. Вожак вибирає собі місце в самій середині зграї і наказує сторожовим гусям зайняти свої пости і добре пильнувати.

І ось у такий час, безмісячної, темної ночі, мисливці на гусей нечутно підкрадаються до зграї. Старший мисливець, прикриваючи рукою запалену свічку в порцеляновій чашці, йде попереду, а інші скрадаються за ним, стискаючи в руках дерев'яні палиці. Вони скрадаються так, що нечутно жодного їхнього кроку, ані подиху. І коли вже недалеко до зграї, старший рвучко піднімає свічку вгору, а потім швиденько накриває чашку хусткою. Вогник блимне серед ночі й погасне.

Сторожові гуси, забачивши вогник, одразу ж здіймають бентежний крик. Та коли вся зграя прокинеться, то довкола знову панує суцільний морок. Гуси полегшено зітхають і впадають у сон.

А мисливці тим часом обережно підкрадаються.

Старший вдруге піднімає чашку зі свічкою й швидко накриває її хусткою. І знову гелгочуть сторожові гуси. За кожним разом вони будять свого вожака й щораз уводять його в оману. Нарешті той впевнюється, що вони викрикують просто так, без причини, аби підбадьорити себе. Розлютившись, він дає доброго скубня сумлінним сторожам.

Коли ж знов блимне вогник, нізащо покарані гуси, побоюючись нового гніву вожака, опускають голови, і сигналів тривоги вже не чути.

Аж ось настає пора! Старший високо підносить свічку над головою, освітлюючи одразу всю зграю попереду. Інші мисливці з палицями кидаються в саму гущу зграї і вбивають заспаних птахів.

Отак гинуть від рук мисливців десятки диких гусей!

ПЯНЬ ПРО ДРУЖБУ І ТОВАРИША

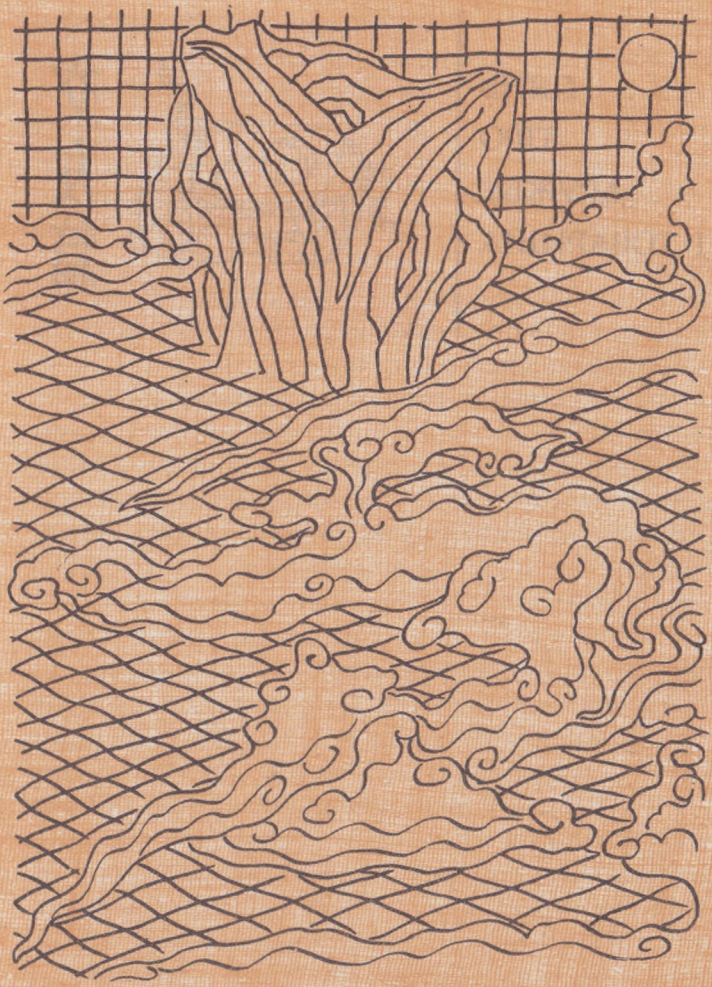

СОСНА, БАМБУК, СЛИВА ТА БУР'ЯН

Здавна мужньо протистоять лютій зимі сосна, бамбук і слива. У єдинім завзятті гартувалось їхнє щире, ясне побратимство. Не дивно, що люди нарекли їх «троє приятелів проти зими».

Одного дня бур'ян почав в'янути, пожовк геть увесь. І його охопила їдка заздрість. Потягнувся він своїми стеблами до сосни та сливи, шепоче їм:

— Хіба так годиться, бамбук порожній усередині, чи ж він вам рівня, вашій шляхетній породі?

Дуже розгнівалися сосна та слива й відповідають бур'яну:

— Саме тому, що на душі в бамбука вільно й просторо, ми приятелюємо віддавна. Адже кажуть: коли на душі в тебе вільно, то й сотню людей вона в собі вмістить.

ПРО СЯ ШУЦЗИ ТА ЙОГО ДРУЖКІВ

В одному селі на західній околиці жила стара бідна жінка. Взяла й посадила вона у своєму садку кілька сливових дерев. Через літо плоди поспіли, і хтось унадився їх красти. Не стерпіла стара, викопала під кам'яним муром глибоку яму, налила туди рідкого лайна з відхожого місця, а зверху притрусила усіляким сміттям. Чудова вийшла пастка!

У тому селі жив один шалапут на ім'я Ся Шуцзи. Забаглось йому якось уночі зі своїми дружками ще раз поласувати сливами. Він і гадки не мав про ту яму під муром, отож почав перелазити у звичному місці, безтурботно щось насвистуючи собі під ніс. Коли це — бубух! — пірнув прямо з головою у те лайно. Якось він там оговтався, а далі й крикнув до дружків:

— Сюди, сюди! Де ви пропали? Тут такі сливи, такі сливи!.. Найперший його дружок поліз на крик і булькнув поруч. Аби він не подавав голосу, Ся Шуцзи затиснув рукою йому рота та й кличе іншого. І той шубовснув коло них.

Очунявши, злючі дружки взялись було лаяти Ся Шуцзи останніми словами. А він лише криво усміхається:

— Чого ви пінитесь? Аби хто з вас обминув цю яму, ото б уже мав з мене добру втіху, ого! Реготав би, аж за живіт хапався б! А так ми тут усі гуртом, хіба це не радує?

ОПАЛЬНИЙ ЧИНОВНИК

Був такий час у давнину, коли різко погіршилися відносини між царствами Чу і Цинь. Отоді саме один чиновник з царства Чу, не ужившись з царем Чу-ваном, потрапив в опалу і мусив тікати до царства Цинь. При першій зустрічі з тамтешнім царем Цинь-ваном він почав на всі заставки лаяти Чу-вана. Цинь-ван вирішив, що чиновник таки сьорбнув лиха, і переповнився ненавистю до царства Чу. А тоді присвоїв чиновникові високий титул.

Мудрець Чень Чжень, зачувши таке, звернувся до Цинь-вана:

— Ваша величність! Якось в одному селі чоловік покинув жінку, і вона вдруге вийшла заміж. Своєму другому чоловікові, що жив у місті, вона день і ніч утовкмачувала, який то в неї негідник був той перший. Виглядало так, начебто в неї з кожним днем зростала злість на першого чоловіка і любов до другого. Проте згодом і другий чоловік її покинув, отож пішла вона до третього, який жив у селі на південь від того міста. Але й перед

третім чоловіком вона почала обливати грязюкою його попередника. Якось третій чоловік переповів усе її другому чоловікові, і той усміхнувся: «Те, що вона тобі зараз співає, як дві краплі води схоже на те, що вона мені виспівувала!»

— Опальний чиновник,— зробив висновок Чень Чжень,— утік із царства Чу і зі шкури пнеться, аби зганьбити свого колишнього володаря. А як одного чудового дня він не уживеться з вами, то одразу ж перекинеться кудись-інде. І тоді вся та зненависть, вилита на Чу-вана, буде спрямована на вас самих!

Цинь-ван глибоко задумався. Потім він кивнув головою і скасував свій попередній наказ присвоєння високого титулу опальному чиновнику.

ВМОВЛЯННЯ
МІ СЮЙФЕНЯ

Цзя Фуші та Гун Шиші обіймали високі посади в царстві Юе. Кожен мав свої переваги і вади. Цзя Фуші був кмітливий, але нерішучий. Гун Шиші навпаки — рішучий, але не такий гострий думкою. Були вони нерозлучними друзями і в дружбі своїй не знали біди. Розуміли один одного з півслова, кожен старався перейняти в іншого все найкраще, то ж і служба у них ладилась і царству добре велося. Але згодом вони чомусь посварилися, дружба їхня охолола. Вже вони не знаходили спільної мови, ніби й не бувало між ними взаєморозуміння. І в царстві почався нелад.

Дізнався про це вчений Мі Сюйфень, запросив обох до себе і повів таку мову:

— Ваші забаганки дивують мене. Хіба вам не доводилось чути про креветку та медузу? Медуза сліпа, отож вибирає місце для спочинку біля креветки. Коли з'являються рибалки, креветка дає знак, і медуза одразу пірнає у глибінь. А їсть креветка те, що медуза не доїла. Отак і живуть разом, не можуть одна без одної...

А ось ще приклад. На південно-східному побережжі водиться молюск содзі. Під панциром у нього живе крихітний рачок. Як зголодніє молюск, то й розтуляє скойки свого панцира і випускає звідти рачка, аби той приніс щось поїсти. Вертається рачок і годує молюска. А буває рачок стане чиєюсь здобиччю, тоді молюск гине з голоду. І життя, і смерть у них єдині, тому вони й нерозлучні.

Наостанок розповім вам таке. Живуть на горі Сяушань звірята цзюе, цюнцюн і цзюйсюй. У цзюе передні лапки немічні, зате ними зручно зривати свіжу соковиту травицю. А в цюнцюна та цзюйсюя передні лапки довгі, тому цим звірятам нелегко прохарчуватись, зате вони можуть прудко бігати. Цзюе здобуває їжу, а ті двоє садовлять його при небезпеці собі на спину і хутко тікають. Доля в них єдина, і через це вони нерозлучні.

Мовивши так, Мі Сюйфень щиро пригорнув друзів до себе:

— Ви схожі на тих нерозлучних істот. Вони не можуть жити одне без одного. Бо як розлучаться — буде біда. Ніколи не розлучайтеся!

ПЕРЕВТІЛЕННЯ ГУСЕНІ

Живе на мандариновому дереві гусінь. Тільце в неї м'яке та гнучке, не більше за мізинець. На голові невеличкий ріжок. З вигляду гусінь схожа на личинку жука-вусача, лише трохи темніша. Вона ховається попід листям мандаринового дерева і жадібно їсть його. Хрум-хрум-хрум! Листка як і не бувало. Навіть голодній гусені шовкопряда далеко до неї. Ледь торкнешся її пальцем, одразу ж грізно випростовує ріжок і вся набундючується.

Надходить час і вона застигає на одному місці, лежить собі як нежива, вкриваючись твердою оболонкою. Іще мине кілька днів, аж тут нарешті скидає гусінь оту свою оболонку і стає прекрасним метеликом. Крильця в нього заокруглені, облямовані синьо-чорним обідком, усередині вогнисті, з блідо-жовтими цятками. Лапки у метелика темно-зелені, черевце — ніби овальний нефрит, хоботок — як тонка довга голка. Але попервах метелик ще не може літати, бо його крильця не зміцніли, вони ще злиплі докупи і слабенькі. Так буває у людини, коли вона прокидається після

важкого, хмільного сну і, ще не витверезившись, ніяк не може випростати заціпенілі кінцівки. Та мине ще один день, і метелик, змахнувши крильцями, полине у світ. І такий він жвавий та легкий, що мимоволі пригадається, як він у подобі гусені шурхотів і повз угору зеленим деревом. А тепер ось тріпоче в повітрі поцяткованими крильцями чи ховається у пахучих травах, чи завмирає, спочиваючи на верхівці високого й стрункого бамбукового стебла. Повсякчас пурхає, кружляє, витанцьовує під ясним небом, звеселяє наше око!

Політає-політає, пустуючи у легкім танку, аж раптом наскочить на павутину, що так дбайливо вимережив павук. Ніби обценьки в руках ката, схоплять метелика численні клейкі павутинки. І ось маєте! Вже відчайдушно тріпочуть тендітні крильця, звивається безборонне тільце, судомно смикаються лапки. А павучисько все ближче й ближче... Тремтить з жаху бідолашний метелик, борсається в агонії, і так нам шкода його...

Але затям собі, чоловіче добрий: не визволяй метелика з павутини, не випускай. Хоч і гарний він, та ховає в собі шкідливу ненажерну гусінь, яку так ненавидять люди.

ЗМІСТ

Вступне слово *Григорія Хорошилова* 5

Пянь про жадобу до знань 11

Пянь про пізнання себе 43

Пянь про вміння дати усьому раду 61

Пянь про благочинну сутність 91

Пянь про грунтовність знання 109

Пять про дружбу і товариша 131

Литературно-художественное издание

РАССКАЗЫ ДРЕВНЕГО КИТАЯ

Сборник

Перевод с китайского
И. А. Зуева и *О. Б. Лышеги*

Киев, издательство
художественной литературы «Днипро»

На украинском языке

Художнє оформлення *О. М. Андрощука*
Художній редактор *О. М. Коспа*
Технічний редактор *П. Д. Цуркан*
Коректор *Н. І. Забаштанська*

ІІБ № 4761

Здано до складання 22.11.89.
Підписано до друку 03.05.90.
Формат 70×100 1/32.
Папір офсетний № 2.
Гарнітура Балтика. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 5,85. Умовн. фарбовідб. 12,229.
Обл.-вид. арк. 3,429.
Тираж 15 000 пр. Зам. 9—338. Ціна 50 к.

Видавництво художньої
літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

З фотоформ Головного підприємства
на Київській книжковій фабриці «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

О-61 **Оповідки** Давнього Китаю: Збірник / Пер. з кит. І. Зуєв та О. Лишега; Вступ. слово Г. Хорошилова.— К.: Дніпро, 1990.— 142 с.— іл.
ISBN 5-308-00731-4

До збірника увійшли повчальні оповідки з життя Давнього Китаю, подані жваво, легко й дохідливо у перекладі українською мовою. В них засуджуються усіляки людські вади, звеличуються чесноти, виразно звучить заклик до самовдосконалення.

О $\frac{\text{4703020100—186}}{\text{M205(04)—90}}$ 186.90 ББК 84.5Кит
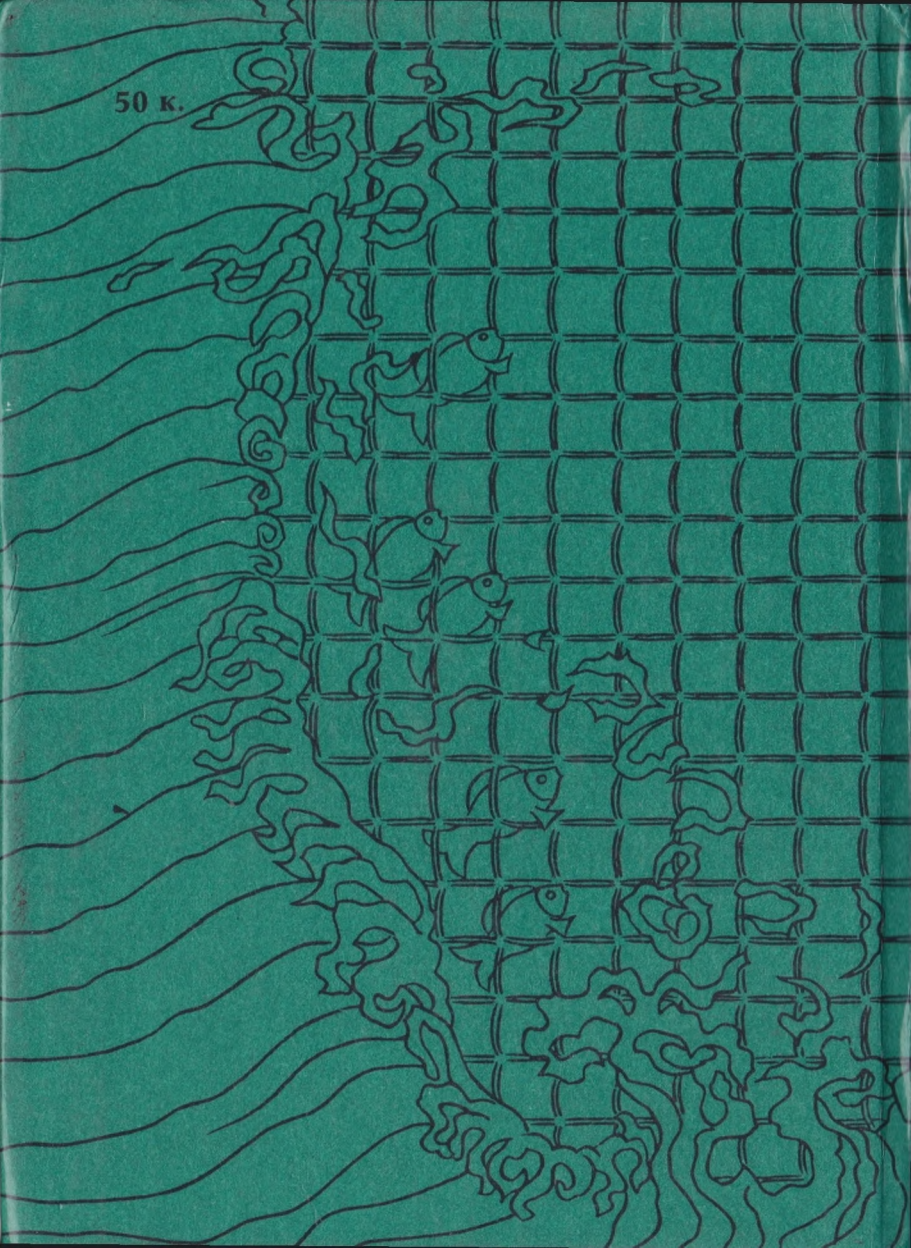
50 к.